

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Гуманітарно-педагогічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан Гуманітарно-педагогічного
факультету
кандидат філософських наук, доцент

Савицька Інна
Миколаївна

Допускається до захисту
Завідувач кафедри іноземної філології і
перекладу
доктор педагогічних наук, професор

Амеліна Світлана
Миколаївна

2023 2023
МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Особливості розвитку усного і письмового перекладу у
XXI столітті»

Спеціальність _____
(код і назва)

Спеціалізація _____
(назва)

Магістерська програма _____
(назва)
Програма підготовки _____
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Керівник магістерської роботи

доктор педагогічних наук,
професор _____ АМЕЛІНА Світлана Миколаївна

Виконав

КОЛАЧОВА Анжеліка Сергіївна

ЗМІСТ

НУБІП України

1. Вступ..... 4

НУБІП України

2. Розділ 1. Особливості розвитку усього й письмового перекладу
у XXІ столітті..... 8

3. 1.1. Переклад як наука..... 8

НУБІП України

4. Теорія перекладу й споріднені науки..... 12

5. 1.2.1. Теорія перекладу та фонологія..... 12

НУБІП України

6. 1.2.2. Теорія перекладу і синтаксис..... 13

7. 1.2.3. Теорія перекладу і стилістика..... 14

НУБІП України

8. 1.3. Національне забарвлення мов оригіналу і перекладу:
проблема відповідностей і розбіжностей між ними..... 19

9. 1.4. Фахові мови..... 25

НУБІП України

10. Висновки..... 28

11. Розділ 2. Оцінка якості перекладу..... 31

НУБІП України

12. 2.1. Поняття стандартизації та стандарту якості..... 31

13 2.2 Проблема оцінки якості 33
 перекладу.....

14 2.3. Огляд зарубіжних стандартів якості у перекладі 41
 .....

15 2.4. Специфіка індексу 48
 ТОІ.....

16 Висновки 50
 ...

17 Розділ 3. Методика оцінювання якості перекладу з
 використанням систем експертного 52
 оцінювання.....

18 3.1. Обґрунтування необхідності розроблення методики
 оцінювання якості перекладу з використанням систем

експертного 52
 оцінювання.....

19 3.2. Сутність та алгоритмізація методики оцінювання
 якості перекладу з використанням систем експертного
 оцінювання..... 63

20 Висновки 76

21 Висновки 79

22 Список використаних джерел 81

НУБІП України

ВСТУП

НУБІП України

Актуальність дослідження У сучасному світі у зв'язку з процесами глобалізації відбуваються соціально-економічні, політичні та соціокультурні зміни у всіх сферах життя людини, що актуалізувало проблеми міжкультурної комунікації. Відповідно, на ринку праці зріс попит на грамотних спеціалістів-перекладачів. Від рівня професійної майстерності перекладача та якості перекладу безпосередньо залежить успішність процесу комунікації.

Кількість компаній, що надають перекладацькі послуги, збільшується, проте водночас серед них збільшується і конкуренція на сучасному ринку. Якість послуг, що надаються, зумовлює конкурентоспроможність підприємств. У свою чергу для того, щоб визначити якість наданих послуг необхідно розробити загальноприйняті критерії для оцінки якості, а також затвердити нормативні документи, що регламентують процес перекладацької діяльності та сам процес укладання договору між замовником та виконавцем.

Переклад - це складна діяльність, до оцінки якої можуть бути застосовано різні підходи. Саме тому вибір методу об'єктивного оцінювання якості перекладу є значну проблему. На даний момент не існує загальноприйнятих єдиних критеріїв, параметрів, стандартів з метою оцінки якості перекладу.

Однак у деяких країнах за кордоном запроваджують стандарти якості у сфері перекладу, а також розробляють класифікатори перекладацьких помилок, допомагають оцінювати якість перекладного тексту. Встановлення стандартів у перекладі сприяє вдосконаленню та збільшенню ефективності роботи перекладача, що позитивно позначається на якості самого перекладу.

Знаючи критерії оцінювання якості перекладу, фахівець зможе виконувати більш ефективну та якісну роботу за одиницю часу.

У новому тисячолітті перекладознавство продовжує розвиватися у самих різних напрямках. На Заході спостерігається відчутний інтерес до західних теорій, до чого на початковому етапі спонукали пост-колоніальні

дослідження. Він супроводжується розвитком перекладознавства по всьому світу, а особливо у Китаї, в Індії, в арабських країнах. Деякі з публікацій у цій сфері спрямовані на розповсюдження того, що уявляється вузловими ідеями, через антології чи критичні вступні слова, причому тут особливо помітним є китайський дискурс про переклад. Таке розповсюдження перекладознавчих досліджень не лише розширило коло мов, історичних обставин і перекладацьких ситуацій, що стали об'єктом дослідження, але й починає приводити до переоцінки концептуальних уявлень про саме поняття перекладу. Все це підтверджує *актуальність* та необхідність роботи, що

зумовило вибір теми дослідження: *«Особливості розвитку усного і письмового перекладу у XXI столітті»*.

Таким чином, робота присвячена необхідності встановлення загальноприйнятих критеріїв для оцінки якості перекладу у XXI столітті та важливості стандартів в управлінні якістю перекладацьких послуг.

Об'єктом дослідження є системи експертного оцінювання.

Предметом дослідження процес оцінювання перекладу

Мета даного дослідження – вивчити особливості стандартизації та систем експертного оцінювання перекладу, розробити методику оцінки якості перекладу, застосування якої підвищить ефективність підготовки перекладачів у ВНЗ.

Ціль, об'єкт, предмет даного дослідження визначають наступні **завдання**:

1. Вивчити поняття стандартизації перекладацької діяльності;
2. Розглянути види стандартів, які регламентують якість перекладу;
3. Визначити функції стандартів у перекладі;
4. Вивчити особливості систем експертного оцінювання;
6. Розробити методику оцінки якості перекладу та рекомендації по її застосуванню.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**:

- описовий метод з використанням прийомів спостереження та узагальнення аналізованого матеріалу;

- порівняльно-зіставний метод:

- метод кількісних підрахунків

- методи математичної статистики

Методологічною основою дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі лінгвістики, перекладознавства, методики викладання перекладу.

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження забезпечується:

- використовуваними методами;

- використанням кількісних підрахунків на основі розроблених формул визначення КОЕФІЦІЕНТУ якості перекладу.

Наукова новизна дослідження обумовлена тим, що в ньому:

- поглиблено вивчено поняття стандарту якості у перекладі;

- отримала подальший розвиток ідея застосування для оцінки якості перекладу систем експертного опитування;

Теоретична значимість дослідження полягає у детальному розгляді сучасних методів оцінювання якості перекладу та систематизації інформації про системи експертного оцінювання для оцінки якості перекладу, уточнення ролі та значення стандартів перекладацької діяльності у процесі підготовки перекладачів у ВНЗ.

Практична значимість роботи полягає у можливості використовувати розроблені методики у рамках дисциплін «Вступ до перекладознавства», «Практика письмового та усного перекладу (німецька мова)», «Практичний курс німецької мови» та ін.

Структура та обсяг випускної кваліфікаційної роботи включає себе вступ, три розділи, висновок, бібліографічний список на 85 аркушах.

У вступі дається обґрунтування актуальності та вибору теми дослідження, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання та методи

дослідження, а також його наукова новизна, теоретична та практична значимість; формулюється гіпотеза та основні положення, що виносяться на захист.

Основна частина дослідження, представлена трьома розділами, присвячена вирішенню поставлених завдань.

Перший розділ присвячений аналізу особливостей розвитку усного й письмового перекладу у ХХІ столітті. Визначаються основні фактори, які впливають як на сам переклад так і на оцінку його якості. В результаті розгляду цих питань у висновках визначена необхідність подальшого дослідження.

Другий розділ присвячений питанням теоретичних аспектів стандартизації у перекладі та вивченні особливостей оцінки усного письмового та машинного перекладу. В результаті розгляду цих питань у висновках щодо другого розділу сформульовані основні засади використання стандартів для оцінювання якості перекладу.

Третій розділ присвячений питанням використання систем експертного опитування для оцінки якості перекладу а також розробці методики оцінки якості перекладу з застосуванням методів математичної статистики. В результаті розгляду цих питань у висновках щодо третього розділу визначені основні недолки та переваги розробленої методики.

У висновках підбиваються основні підсумки проведеного дослідження, формулюються загальні висновки, зазначаються перспективи подальшого дослідження у цій галузі.

Використані джерела налічують 45 найменувань.

НУБІП України

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УСНОГО Й ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ У ХХІ СТОЛІТТІ

1.1. Переклад як наука.

На глибоке переконання Й. В. Гете, переклад – “один з найбільш важливих і найбільш суттєвих засобів спілкування між людьми”. Навіть важко уявити собі, скільки інформації, цілих пластів чужомовної культури, духовного багатства втрачала б світова цивілізація у випадку відсутності перекладу як явища. За умов глобалізації даних процесів роль цього виду інтелектуальної діяльності ще більше зростає, що зумовлено явищами міжнародного інтегрування та кооперування ринкових економік, термінологічного “вибуху”, нагромадження фахових мов, активізації міжнародного туризму, гармонізації освітніх стандартів тощо.

В Україні на зламі ХІХ й ХХ ст. під стяги перекладацтва ставали найкращі сили: перекладали поспіль усі письменники – від Куліша, Франка і до модерністів, більшість українських учених та громадських діячів. В Радянській Україні найкращі перекладацькі сили оживили національну мову та чуття причетності до світового культурного розвитку, за що їх переслідували разом з письменниками-дисидентами [1].

Не став винятком і новий злам сторіч. Ледве чи хтось сьогодні не бачить у перекладацтві його велетенського оновлювального заряду, однак мало хто достеменно усвідомлює його силу впливу, способи й обсяг дії.

Хоча кількість мов і буде зменшуватися, але кількість перекладанів буде зростати, як і потреба в них. За окремими підрахунками нині на планеті задіяно повністю або частково як перекладачі понад 100 тисяч фахівців.

Незалежна Україна намагається останнім часом надолужити прогаяне, тому звертає все більшу увагу на розвиток перекладацького фаху. Йдеться як про усний, так і письмовий переклади. В Україні формуються власні терміносистеми, які орієнтуються безпосередньо на мови-продуценти, а не

лише на російську мову, що було неможливим за часів Радянського Союзу.

Серед цих представницьких мов на чільному місці перебуває німецька мова, яка репрезентує один із найпотужніших пластів світової культури.

Засновуються спільні українсько-німецькі підприємства, формуються солідні програми та проекти, центри культури, щорічно тисячі науковців та студентів з України завдяки спеціальним стипендіям їдуть до німецькомовних країн на навчання, практикування, конференції, підвищення кваліфікації. До цього спонукає обраний Україною шлях повернення до Європи, орієнтований на вступ до структур ЄС та НАТО. Перекладацький фах стає однією з домінуючих професій у сфері інтелектуальної діяльності.

Західноєвропейські фахівці, маючи на увазі процес перекладу, здебільшого вживають термін “трансляція”, оскільки при цьому слід чітко розрізнити його два види: усний та письмовий [1]. Результат праці письмового

перекладача в будь-який час можна оцінити. Більшість із письмових перекладачів працюють у сфері професійного перекладу, спеціалізуючись при цьому в конкретних фахових галузях чи мовних комбінаціях. Нерідко така спеціалізація відзначається своєрідністю (наприклад, переклад документів,

переклад у сфері засобів масової інформації, конференційний переклад, редагування машинного перекладу, літературний переклад тощо). Діяльність усного перекладача уможливує будь-коли й будь-де спілкуватися з носіями інших мовних культур. Такий перекладач володіє специфічною технікою

синхронного та послідовного перекладу, як і перекладу на перемовинах чи пошепки. При цьому усний перекладач повинен не тільки вільно володіти відповідними мовами, але й набути достатні знання з тем, які слугують об’єктом перекладу.

Наведені тут можливості “трансляції” можна проілюструвати схематично (рис. 1).

Наука письмового та усного перекладу є молодого сферою дослідження, їй всього близько 30 років. До задач цієї науки можна віднести наступні напрями [1]:

- 1) аналіз процесів комунікації;
- 2) сприйняття розумінню та взаєморозумінню під час реалізації даних процесів;
- 3) вироблення навичок з метою оволодіння технікою усного чи письмового перекладу, для чого застосовуються відповідні оптимальні методи, які водночас виявляють та формують індивідуальні особливості перекладача;
- 4) виявлення критеріїв оцінки якості результатів усного чи письмового перекладу запропонованого тексту вихідної мови у вигляді тексту мови перекладу, який можна будь-коли проконтролювати або виправити;

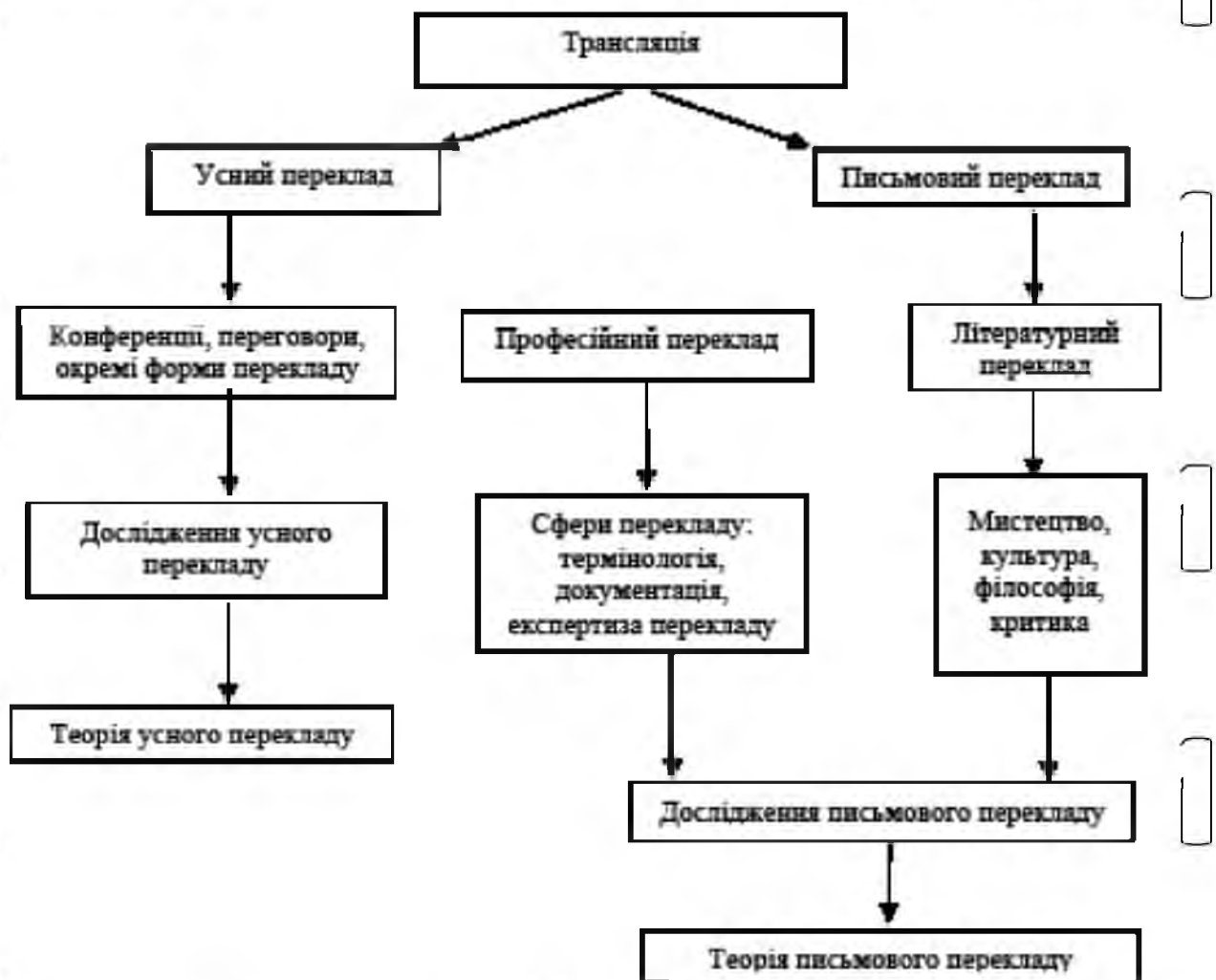

Рис. 1 Загальна схема видів і форм перекладу

Отто Каде належить першість у запровадженні термінів “транслят” як продукт процесу усного чи письмового перекладу і “транслятор” як автор перекладу. Цікавою теорією перекладу є теорія скопосу – загальна теорія перекладу, згідно з якою основою процесу перекладу є його мета, а перекладач (Translator) виступає експертом, що несе відповідальність за оптимальне досягнення мети [1].. Пояснити поняття скопосу перекладу можна як виконання певної обраної функції чи дотримання певної стратегії перекладу. Вибір стратегії перекладу знаходиться у прямій залежності від скопосу, тобто мети. За цією теорією, перекладач має право передавати особливості культури, адресата та ситуації мовою перекладу, тобто відповідати очікуванням цільової культури (чи групи) або порушувати ці норми. Наприклад, перекладаючи художній твір, один перекладач відтворює дослівно ідіоматичні вирази з метою передачі своєрідності оригіналу; метою іншого перекладача є відтворення філософських настанов твору, тому його стратегія направлена на створення тексту зрозумілого та перенасиченого іншомовними словами; для третього перекладача важливим є застосування якомога більшої кількості перекладацьких методів (передача синтаксичних особливостей тексту оригіналу) тощо. Отже, дана теорія не абсолютизує вимоги до перекладу, а ставить на перше місце стратегічний вибір самого творця перекладу, тобто перекладача, який діє відповідно до скопосу, мети, визначеної замовником перекладу, ним самим або цільовою аудиторією.

Узагальнюючи вступні зауваги до курсу теорії та практики перекладу з німецької мови, подамо складові сфери інтегральної теорії перекладу [1]..

I. Загальна теорія перекладу:

- а) теорія усного перекладу;
- б) теорія письмового перекладу;
- в) теорія машинного перекладу.

II. Окремі теорії перекладу:

2. Теорія наукового та технічного перекладу:

- а) теорія перекладу текстів загальнонаукових дисциплін;

- б) теорія перекладу в сфері спеціальних технічних галузей;
- 2. Теорія журналістського (публіцистичного) перекладу.
- 3. Теорія літературного перекладу:

- а) теорія поетичного перекладу;

- б) теорія прозового перекладу;

- в) теорія театрального перекладу;

- г) теорія біблійного та сакрального перекладу

III. Праксеологія перекладу

- 1) соціологія перекладу;

- 2) редакційна практика.

IV. Дидактика перекладу:

- 1) навчання перекладачів,

- 2) допоміжні засоби (в т.ч. і технічні) для перекладачів.

2.2. Теорія перекладу й споріднені науки

Уже у зв'язку з багатогранністю та багатоаспектністю процесу перекладу стає зрозумілим той факт, що наука про переклад тісно пов'язана з багатьма як лінгвістичними, так і нелінгвістичними дисциплінами. Розглянемо деякі важливіші зв'язки.

2.2.1. Теорія перекладу та фонологія.

Власне фонологічні проблеми не відіграють першорядної ролі для перекладу, оскільки об'єктом перекладу є не окремі звуки, а тексти, висловлювання, зміст. Разом з тим для усного перекладу суттєве значення має звукова сфера функціональних текстів (наприклад, творів драматургії, лібрето, літургійних творів, промов, поетичних творів, рекламних текстів тощо). Саме правильна передача звукових чи інтонаційних образів може забезпечити бажаний вплив інформації, яка перекладається. Зрештою, нерідко завданням письмового перекладача є передача на письмі імпліцитно закованої звукової інформації у вихідній мові, щоб відтворити в мові перекладу необхідний ефект. Не слід забувати також про те, що голос, вимова та слух (у т.ч. і

музичний) належать до найважливіших риторичних інструментів професійного перекладача. У процесі навчання практики перекладу треба особливу увагу звертати на формування чіткої вимови, впевненого голосу, красивих і правильних інтонаційних рисунків (тут і тембр голосу, висота тону, пауза, темп мовлення, сила й висота тону, наголоси в реченні тощо). При цьому на передній план виступає не адекватна передача фонетичних особливостей мови, якою перекладають, а намагання через власні артикуляційні можливості передати, з одного боку, настрій мовця і змістові характеристики його інформації та, водночас, з іншого боку, вдало екстраповувати ці властивості на ґрунт мови перекладу, використовуючи багатство останньої.

1.2.2. Теорія перекладу і синтаксис.

Переклад – це, насамперед, між текстовий, інтерлінгвальний, інтеркультурний процес, оскільки між вихідним текстом та текстом перекладу існують культурно, історично, ментально обумовлені варіації. На практиці доводиться враховувати певні правила першочергового застосування вплив текстів чи його функцій. Ці правила прийнято називати правилами преференції. Саме вони зумовлюють необхідність контрастивного описування та застосування своєрідностей вихідної мови та мови перекладу. До таких преференцій можна віднести, наприклад, порядок слів у реченні, насамперед, місця найважливішого слова у висловлюванні. В німецькій мові інформативно найбільш навантажене слово частіше розташоване наприкінці речення, що не є обов'язковим явищем для української мови. З цих міркувань особливої уваги заслуговує переклад складнопідрядних речень. Значні труднощі для перекладача з німецької мови українською мовою складає переклад складних багаточленних іменників або поширених атрибутивних конструкцій, які формують номінальну фразу й не притаманні українській мові. Не слід забувати також нинішню тенденцію, надто для усного перекладу, до спрощення речень, уникнення складних конструкцій, речень-періодів, які утруднюють як процес перекладу, так і його сприйняття.

1.2.3. Теорія перекладу і стилістика

Як відомо [1], головною метою стилістики є виявлення взаємин між мовою та мовленнєвою ситуацією, що досліджується, а також і прагматикою.

З позиції теорії перекладу важливо, що стилістика пропонує специфічні моделі, які описують ситуативні фактори, які впливають на мову. До таких факторів відносять географічне походження мови чи діалекту; соціальний прошарок, який може в українській мові породжувати соціолект – з його особливостями вживання, що загалом нехарактерно для німецької мови, й тому ускладнює українсько-німецький переклад; час чи епоху походження інформації, які надають їй особливої специфіки, в т.ч. й архаїки; характер мовного висловлювання (монологічний чи діалогічний), рівень близькості й довіри між суб'єктом та об'єктом висловлювання (наприклад, неприпустимо для офіційно-діалогового стилю українське звертання “дорогий пане” передавати німецькою мовою як “*Lieber Herr*”); сфера вживання (тут маються на увазі професійні мови, мови установ, науки, публіцистики, журналістики, навіть мови окремих періодичних видань на кшталт відомої в Німеччині “*Spiegel-Deutsch*”). Подібні проблеми, як уже зазначалося, перехрещуються із колом інтересів прагматики. Остання намагається виявити та запропонувати викладачеві методику чи можливості перекладу, який би максимально наближено відображав спрямованість оригіналу. З цього боку можна виділити окремо зв'язок теорії перекладу з лінгвістикою тексту, молодим і перспективним напрямом мовознавства.

Не буде помилковим також розгляд науки про переклад як науки про текст, адже тут панують ті ж лінгвістичні методи та підходи, а текст розглядається як функціональна єдність. Працю над текстом з точки зору практики перекладу можна членувати на три фази [1]:

1) фаза аналізу, тобто сприйняття та розуміння тексту;

2) фаза синтезу, тобто формування тексту перекладу;

3) фаза оцінювання відповідності перекладу до вихідного тексту. В усякому разі, той, хто перекладає текст, повинен його спочатку зрозуміти.

г) теорія перекладу й семантика.

Уже навіть перекладані-початківці помічають, що лексичні системи двох мов у багатьох випадках не збігаються. На це є причини історичного, культурного, географічного, демографічного і подібного характеру. Це особливо відчувається на рівні побутової лексики. Відомо, наприклад, що, завдяки своєму способу життя чи кліматичним умовам, араби розрізняють близько 40 видів коней, як ескімоси близько 30 назв льоду. Такі відповідності/невідповідності на міжмовному рівні є об'єктом дослідження структурної семантики, що водночас так важливо з позиції теорії та практики

перекладу. Фахівець-перекладач повинен володіти попередніми знаннями, аби, наприклад, українське слово "їдальня" не перекладати, незалежно від контексту, будь-яким відповідником із ряду "Eßzimmer", "Speisehalle", "Mensa" і т. д. На окрему увагу заслуговують міжмовні омоніми, об які часто

"спіткаються" перекладачі (не можна буквально перекладати "die Intelligenz" українським "інтелігенція", коли в німецькій мові це слово означає "інтелект"). Подібні невідповідності у сфері фахової лексики поступово нівелюються завдяки міжнародній професійній комунікації або завдяки цілеспрямованій нормалізаторській діяльності у сфері термінології. Саме

контекст спроможний допомогти перекладачеві виявити ті рамкові конструкції, семантичні "згустки" (т. зв. фрейми), яких бракує в окремо взятому реченні. В нашому прикладі таким фреймом може виступити вказівка в контексті на місце розташування цієї їдальні. Подібні особливості досліджує

власне фреймова семантика, яка водночас пов'язана з теорією мовленнєвих актів. За допомогою цієї теорії виявляється намір мовця (т. зв. ілокуція), який не впливає із самої форми висловлювання (наприклад, фраза "Ich habe Hunger" може мати на меті не лише констатацію стану, але й побажання, пропозицію сісти чи піти куди-небудь поїсти). В німецькій мові ілокуцію часто

ідентифікують чи уточнюють модальні частки (наприклад, *mal, doch, ja* і т. п.), на що має звертати увагу перекладач. Останній повинен детально володіти ілокутивними особливостями різних форм ввічливого звертання в обох мовах.

Подібними особливостями мовленнєвих актів володіє і професійна лексика.

Так, наприклад, у німецьких технічних інструкціях можуть вживатися в залежності від специфіки та контексту конструкції з інфінітивом, пасивом, імперативом, *ist zu* або модальне дієслово *müssen*, тоді як у приписах та вказівках установ, як правило, вживається тільки конструкція *ist zu*

Слід зауважити, що зв'язок теорії перекладу з семантикою відзначається далеко ширшим колом питань, крім тут наведених, про що мова йтиме далі.

д) теорія перекладу й термінознавство.

Порівняно недавно на стику кількох наук – лінгвістики, логіки та відповідних науково-технічних спеціальностей – виникла наука “термінознавство”. Чи не найважливішим завданням даної дисципліни є турбота про те, аби процес утворення та вживання термінологічних найменувань зробити більш керованим, сприяти регіоналізації професійного спілкування, взаєморозумінню спеціалістів. Отже, не треба особливо заглиблюватися, аби зрозуміти, що завдання термінознавства та науково-технічного перекладу спільні. Це також важливо з огляду на те, що кількість термінологічних одиниць у розвинутих мовах бурхливо зростає і в багато разів перевищує кількість загальноживаних слів. Зростає потреба і в науково-

технічному перекладі, про що свідчить хоча б той факт, що кількість науково-технічних перекладів у західноєвропейських країнах становить близько 2/3 від загальної кількості перекладів [1].

Додаткові труднощі складає й розмаїття фахових мов, як і нерідко вимушений поділ лексики на наукову та технічну, оскільки останнє дійсно демонструє у тексті різне мовне навантаження. Таким чином, праця термінолога підпорядковується потребам науково-технічного перекладу. Одним із завдань термінознавства вважається термінологічне планування та нормування з метою забезпечення взаєморозуміння між фахівцями різних країн. Окремо можна виділити блок питань, пов'язаних із

виявленням та фіксацією в традиційному чи електронному вигляді термінологічних одиниць, тобто термінографію, або, як ще її модно називають, термінологічним менеджментом, який може дати як кінцевий

результат відповідні термінологічні бази даних, без яких не в змозі обійтися жоден перекладач науково-технічної інформації, як на усному, так і на письмовому рівнях.

е) теорія перекладу й семіотика

Семіотика – наука про знаки та знакові системи. За Ф. де Соссюром, можна розрізнити в знаковій ситуації присутність трьох чинників: сигніфікант (означаюче, суб'єкт), сигніфікат (означуване, об'єкт, денотат) та поняття про нього [1]. У цьому зв'язку відомим є семантичний трикутник зв'язків між ними

(рис. 2).

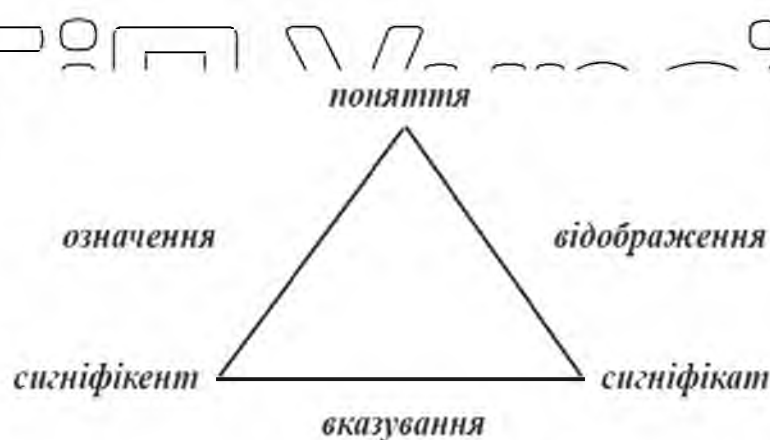

Рис. 2. Схема семантичного трикутника

Знаком найвищого рівня можна вважати текст, оскільки в ньому є всі три наведені чинники. Текст містить знаки нижчого рівня (речення, окремі лексичні одиниці). Усі вони разом складають систему кодів тексту. Завдання перекладача полягає в його правильному та цілеспрямованому кодуванні й

переведенні в систему адекватних кодів іншої мови.

Виходячи з особливостей процесу перекладу, Р. Якобсон слушно розрізняє три види системи кодів:

1) інтралінгвальний переклад (інтерпретація мовного знаку за допомогою інших знаків тієї ж мови);

2) інтерлінгвальний (інтерпретація мовного знаку за допомогою іншої мови);

3) інтерсеміотичний переклад, або трансмутація (інтерпретація мовних знаків з допомогою немовних систем).

Вже з наведеного можна зробити висновок про незаперечний зв'язок теорії перекладу із семіотикою, про їх взаємовплив та збагачення.

є) теорія перекладу та інформатика

Якість перекладу вимірюється, насамперед, кількістю тієї необхідної та достатньої інформації в тексті перекладу, яка була запропонована у вихідному тексті. Наука інформатика допомагає виявити, проаналізувати, оцінити дану інформацію. Саме завдяки теорії інформації з'явилася комп'ютерна лінгвістика, яка водночас зробила процедуру перекладу оперативнішою, об'єктивнішою та до певної міри автоматизованою. Останнім часом вчені пропонують автоматизовані системи пошуку інформації, різні варіанти машинного перекладу (хоча такий переклад може відігравати лише допоміжну роль), методики автоматичного реферування та компресії тексту; формуються комп'ютерні бази даних та електронні словники як окремих лексичних систем, так і мов у цілому.

ж) теорія перекладу і психологія та психолінгвістика

На якість перекладу суттєво впливає і сам характер особистості перекладача, його характер, вміння володіти собою тощо. Все це ґрунтовно досліджується психологією. Для теорії та практики перекладу важливо те, яким чином позбутися хвилювання й уникнути стресу під час конференційного перекладу, або як перекладачеві оволодіти вмінням гнучкого переходу на необхідний темп мовлення при синхронному перекладі. Окрім того, велике значення мають психологічні дослідження для дидактики перекладу, наприклад, для виявлення оптимального шляху у процесі отримання фахової освіти від перекладача-початківця до висококваліфікованого викладача. Ще ближче до проблем теорії перекладу розташована психолінгвістика – наука на стику між мовознавством та психологією. Психолінгвістика досліджує ментальні та пізнавальні процеси, які супроводжують перекладача на шляху опанування вихідного тексту та

продукування трансляту, окремим об'єктом є виявлення механізмів сприйняття й розуміння тексту.

1.3. Національне забарвлення мов оригіналу і перекладу: проблема відповідностей і розбіжностей між ними

Професійні перекладачі вже встигли переконатися, що головна складність перекладу полягає в тому, що слова різних мов лише в окремих випадках повністю відповідають один одному, не кажучи вже про смислові згустки, цілі думки. Даний факт зумовлює певні вихідні застави до процесу й результату перекладу, які зводяться до кількох тез:

1) як формально, так і за змістом слова мови перекладу та вихідної мови не збігаються;

2) структура мови перекладу є іншою, ніж у вихідній мові;

3) переклад повинен, насамперед, повністю передавати смисл оригіналу;

4) переклад повинен справляти на свого читача (слухача) такий самий вплив, як і оригінал на власного читача;

5) переклад повинен звучати, ніби оригінал, і не містити у собі відчуття іншомовного забарвлення.

Остання теза засвідчує ту вагому роль у праці перекладача, яку відіграє його рідна мова. Останню ніколи не зможе перевершити у процесі перекладу мова іноземна, оскільки лише у власній мові ми повністю можемо відчутти всю гаму почуттів, яку дарує рідне слово, і тим паче іосднання слів. Причому ця істина стосується не лише літературного перекладу, але й науково-технічного.

Отже, перекладач ніколи не зможе стати висококваліфікованим, якщо він досконало не володітиме рідною мовою. Навіть глибоко зрозумівши вихідний

текст, перекладач не зможе дати якісного перекладу, якщо погано володіє рідним словом. З іншого боку, міжмовні паралелі можна розглядати лише після достатнього оволодіння засадами іноземної мови. Як уже зазначалося,

відмінності в мовах зумовлюються різними історичними, географічними, культурними, економічними й іншими причинами. Перекладач стає, по суті, посередником не лише між мовами, але й культурами. Тому такою важливою стає освіченість самого перекладача (мається на увазі обов'язкове знання історії, культури, географії, побуту народу, який репрезентований мовою оригіналу). Крім того, перекладач у процесі практичної роботи має справу також із культурою самого автора вихідного тексту, він повинен бути апріорі готовим до присутності в цьому тексті суто національного забарвлення, яке не піддається дослівному перекладові. Особливо доводиться звертати увагу на форми ввічливості, звертання перед початком тексту, виступу, промови, які часто не відповідають стандартам мови перекладу. Тут перекладачеві доводиться бути й дипломатом (як, наприклад, при перекладі виступів багатьох представників мусульманських країн). Часто перекладач змушений задумуватися над тим, чи дана мовна форма має загальнонаціональний чи лише регіональний характер, чи вона має релігійне або ідеологічне забарвлення, чи вона відображає особливості віку, статі, фізичного стану автора висловлювання. Принагідно зауважимо, що цими та подібними питаннями глибоко цікавиться окрема галузь науки - "міжкультурна комунікація", яка пов'язана тісно з теорією перекладу, соціологією, етнологією, політологією, психологією, історією, релігієзнавством, літературою, філософією. У процесі перекладу сам перекладач повинен володіти "культурною компетенцією", тобто знанням чужої культури, аби виявити в тексті специфіку культури. Розуміння між людьми передбачає не лише знання граматики, але й наявність спільних культурних передумов. Отже, перекладач повинен досконало знати власну культуру, як і бути достатньо ознайомленим із особливостями культури нації - носія мови перекладу. Таким чином, переклад - це своєрідний діалог двох культур, який передбачає вміння перекладача відрізнити своє від чужого. При цьому не повинна виникати й реалізовуватися якась "змішана культура", що негативно відбилася б на якості перекладу. До того ж слід мати на увазі, що все це

стосується не лише літературного, але й науково-технічного перекладу, оскільки фахові тексти значною мірою увібрані в рамки контексту культури.

Нерідко перекладач, недостатньо ознайомлений зі специфікою національної культури, яка іманентно проявляється у тексті-вихідної мови, вдається до описового перекладу, що не може відповідати ілюкції автора тексту.

Розбіжності в культурах є причиною та наслідком відмінностей менталітету відповідних націй. Часто можна почути заперечення на кшталт того, що статевий або соціальний ментальний компонент сильніший, ніж його національно-етнічна характеристика. Важко з цим погодитись, оскільки

індивід не існує поза групою – етнічною спільнотою, тому такі впливи не мають всепоглинаючого впливу на саме національні компоненти ментальності індивіда, хоча хибним було б відкидання цих важливих особливостей світогляду індивіда. Оскільки формування ментальності все ж відбувається на

рівні групи, то національні (етнічні) особливості виходять при цьому на перший план, релігійний компонент має також велике значення, проте не вирішальне, оскільки на рівні нації часто спостерігається занадто велике релігійне розмаїття (наприклад, функціонування декількох релігійних напрямів, конфесій у межах однієї країни, нації); історичний компонент теж

не варто недооцінювати, проте суто національні (етнічні) ментальні риси все ж достатньою мірою “перемагають” соціально-історичні корелятиви. Для нас тут головним є те, що саме мова доповнює собою систему уявлень і світосприйняття нації, а в комплексі ці елементи відбивають особливості

національної ментальності. Кожен народ відображає свої уявлення, свій особливий спосіб мислення, образність світогляду, національну індивідуальність у мовному вираженні предметів і явищ. Тут можуть спостерігатися як подібності, так і відмінності, що свідчить відповідно про близькість чи віддаленість мов, культур, менталітетів. Для українця,

наприклад, дещо несподіваним є вираз “*pünktlich wie die Maurer sein*” – “закінчувати роботу точно за годинником”. А вся річ у тому, що муляр у німецькій ментальності історично асоціюється з еталонем відомої німецької

пунктуальності. З іншого боку, про “європейськість” нації можуть свідчити мовні ідентичності як віддзеркалення аналогічних суспільних та культурних процесів у періоди формування нації. Так в австрійській землі Бургенланд виникла легенда “*Die Farnsammler von Goberling*” (“Шукачі квітки папороті із селища Гоберлінг”). Ось її текст:

«*In der Thomasnacht 29. Dezember ereignen sich allerlei Wunder. Der Samen des Farnkrauts, das in dieser Nacht im Wald blüht, ist heilkräftig und hat die wunderbare Eigenschaft, drei oder fünf Personen unsichtbar zu machen, wenn sie den Farnsamen in einem Kirchenkelch auffangen. Er verleiht seinem Besitzer auch die Gabe, verborgene Schätze zu sehen*».

Але в українській міфології вже з давніх-давен існує власна легенда про “квітку щастя”, яка напрочуд близько перегукується з австрійською.

«*Десь у хащах лісових цієї ночі (мається на увазі Купальська ніч 6-го липня) зацвітає папороть. Хто знайде її квітку, що горить, немов купальське багаття, тому відкриються всі скарби, заховані під землею. Та не кожен її побачить: береже Купайло дивну квітку від злих очей і недобрих рук.*»

Виходячи з цього надто складно перекласти німецькою мовою український варіант легенди, використовуючи при тому легенду австрійського варіанту.

Специфічність форм чи культурних акцентів у різних народів може суттєво вплинути на перенесення цих елементів з однієї мови на іншу в їх лексичному вираженні. При цьому нерідко трапляються певні комізми.

Подібна історія трапилася з геніальним віршем Й. В. Гете “*Wanderers Nachtlied*”, написаним німецькою мовою:

«*Über allen Gipfeln ist Ruh;*

In allen Wipfeln

Spürest du

Kaum einem Hauch;

Die Vöglein shweigen im Walde.

Warte nur, balde

Ruhest du auch».

У 1959-ому Л. Енглерт переклав його навіть давно вже мертвою латиною, щоб показати спорідненість і різницю з першим літературно зафіксованим аналогічним сюжетом у давньогрецького батька хорової лірики

VII ст. до н. е. Алкмана. А Міжнародний конгрес перекладачів, присвячений

250-річчю з дня народження Гете (Ільменау, 1999), подарував гетеані ще 12 найсучасніших переспівів цього шедевр у 12-ма мовами світу, зроблених 21 серпня 1999, у той самий день, коли 219 років тому вже на той час світовий

літературний велетень Гете безтурботно написав свою мініатюру олівцем на

дерев'яній стіні мисливської сторожки на горі Кікельган поблизу Ільменау.

Звісно, що тільки українською та російською мовами цей талановитий твір перекладало близько трьох десятків поетів, та жоден не зміг об'єднати у

своєму витворі всі гетевські особливості першоджерела, тобто його

концепцію. Тому їхні переклади були лише констатуючими, а не аналітичними

(концептуальними), бо передавали повідомлення, загальнолюдське твердження у змісті оригіналу, і з цього боку нічим принципово не

відрізнялись від т. з. "перекладу" казахського акіна Абая, який переробив

рідною мовою не німецький оригінал, а його лермонтовський переспів,

котрий, як було ще до Абая аргументовано доведено, занадто відходить від гетевського джерела.

Аналогічна ситуація і з японською обробкою аналізованого вірша

невідомим перекладачем XIX ст., яку спочатку (1903) було перекладено

французькою, а потім (1911) німецькою мовою. Порівнюючи гетевський

оригінал (1780) та його "японсько-французько-німецького блудного сина", що

повернувся додому майже через півтора сторіччя (1911), не можна не побачити

перекладознавчо вагомої збереженості змісту повідомлення (емоційне

сприйняття ліричним героєм сонливої природи), втіленого вже у не менш

яскраве для перекладу національне забарвлення японського світорозуміння.

Помилки й непорозуміння, пов'язані з міжкультурними відмінностями,

трапляються навіть на найвищому рівні. Так сталося, наприклад, у 1973 році

під час візиту глави радянської держави до Сполучених Штатів Америки та його зустрічей з президентом Ричардом Ніксоном. Щоразу, коли йому щось дуже подобалося, Леонід Брежнєв підносив долони руки і аплодував, намагаючись показати своє прихильне ставлення, як це прийнято в його країні.

Проте у США так аплодують лише боксери, що означає: “Я переможець”.

Можна собі лише уявити, до яких політичних наслідків може призвести подібне незнання елементарних правил поведінки, значення окремих жестів.

Останнім часом міжкультурна комунікація стала необхідною складовою частиною підготовки дипломатів та перекладачів. При цьому значна увага

звертається саме на ті особливості невербальної поведінки, що можуть мати

різну інтерпретацію в різних культурах. Скажімо, американський жест “OK” у Франції також означає “нуль”. Дуже важливо, зокрема, знати жести, типові для

даної культури, зокрема, при вітанні, прощанні, вираженні згоди, незгоди. У

повсякденному житті ми не завжди свідомо звертаємо увагу на те, що слова в

більшості ситуацій супроводжуються невербальними сигналами, хоча підсвідомо ми сприймаємо і враховуємо їх. Такі сигнали підтримують

інтенцію співрозмовника і тому часто допомагають слухачеві зрозуміти

справжні наміри. Слухач зі свого боку може мімікою і жестами – свідомо чи

мімовільно – показати свою реакцію, наприклад, похитуючи головою чи морщаючи чоло. Та іноді жести можуть свідчити й про те, що співрозмовник

говорить не те, що думає, приховуючи свої наміри, і тоді жести важливіші за слова.

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

1.4. Фахові мови

Дослідження фахових мов (інакше: “спеціальні мови”, “технолекти”) має об’єктом особливості мови певної галузі науки. При цьому фахова мова до певної міри протиставляється загальноживаній мові, хоча словниковий запас першої бере початок саме із другої. Але якраз проблеми, пов’язані зі специфічною лексикою фахових мов, породили необхідність виділення окремої науки – термінознавства. В той час, як наука про фахові мови має на меті дослідження власне мови певної сфери науки і техніки, предметом дослідження термінознавства є не мова як така, а саме термін як єдність поняття і назви. Таким чином, термінознавство включає і понятійну сферу певної фахової галузі.

На перших порах дослідження фахових мов стосувалося виключно професійної лексики. Лише недавно воно виокремилося у власну гілку лінгвістики, хоча залишається дуже тісно пов’язаним із термінознавством. Фаховою мовою можна називати сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються у професійно замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері.

До цієї дефініції варто додати ще й той факт, що функціонування даної мови забезпечується винятково чітко встановленою термінологією.

Фахові мови зрідка термінуються в німецькій мові як “*Arbeitssprache*”, “*Berufssprache*”, “*Gruppensprache*”, “*Handwerkersprache*”, “*Sekundärsprache*”, “*Sondersprache*”, “*Standessprache*”, “*Fachsprache*”. Особливість фахових мов полягає у наявності спеціального, орієнтованого на потреби певного фаху набору лексичних одиниць, що мають плавні й гнучкі зв’язки із загальноживаною лексикою, яка теж присутня у фаховій мові. З іншого боку, остання відрізняється специфічною частотою вживання певних граматичних, синтаксичних, стилістичних засобів.

Усю лексику фахового тексту можна поділити на 4 види [1]:

1) терміни даної галузі, які мають власну дефініцію;

2) міжгалузеві загальнонаукові термінологічні одиниці (в т. ч. терміни суміжних наук) – наприклад, поширені терміни філософії, політології, математики, філології і т. п.;

3) напівтерміни або професіоналізми, до яких можна віднести і номенклатури, щоправда, професіоналізми, як правило, можуть тлумачитися на противагу номенклатурним одиницям (пор. професіоналізм “*Beißzange*” та номен “*Opel-Vectra*”);

4) професійні жаргонізми, які не претендують на точність та однозначність, мають великий рівень образності та емоційно забарлене значення (напр. “*Нече*” – “підйомник матеріалів на будові”, “*Schießbude*” – “ударний інструмент джазової капели”).

Динаміка фахових мов часто віддаляє їх від вихідної бази загальнолітературної мови та може призвести до виникнення непорозумінь між фахівцем та нефахівцем, творить штучну атмосферу елітарності.

Фахові текети мають свою специфіку побудови. Її формують, наприклад, такі ознаки:

1) дієслово витрачає своє часове співвідношення і вживається здебільшого в теперішньому часі;

2) дієслово вживається часто в пасивній формі;

3) дієслово як вид слова відіграє відносно меншу роль;

4) іменник відіграє важливу роль;

5) однина вживається частіше, ніж множина;

6) прикметник вживається відносно часто.

Окремі фахові мови користуються специфічними мовними засобами, які, у свою чергу, можуть мати місце і в інших фахових мовах.

Кілька субмов можуть формувати більші класи з їх спільними ознаками.

Так, серед фахових мов можна розрізнити мови соціальних наук і мови технічних галузей, які мають не лише специфічні терміносистеми, але й різну організацію тексту, мовну структуру. У цьому зв'язку можна запропонувати ієрархічну систему фахових мов та їх класів у межах загальнонаціональної

мови. Зрозуміло, не лише субмова права, але й інші субмови поділяються так само на підвиди (фахові мови) (рис.3).

Рис. 3. Схематична структура фахових мов

За рівнем абстрактності фахові мови можна умовно поділити на кілька

видів:

1) найвищий ступінь абстрактності (штучні символи, формули – базові теоретичні науки);

2) дуже високий ступінь абстрактності (експериментальні науки – комунікація між науковцями, технарями);

3) високий ступінь абстрактності (мови з дуже великою долею фахової термінології і чітко обумовленим синтаксисом – прикладні науки);

4) низький ступінь абстрактності (мови з досить значною долею фахової термінології та відносно незв'язаним синтаксисом; сфера матеріального виробництва;

5) дуже низький рівень абстрактності (мови з незначною кількістю фахових термінів та незв'язаним синтаксисом; сфера споживання, торгівля).

Висновки

1. У ставленні людини до навколишнього середовища все більшу роль відіграє іноземна інформація, що зумовлюється як партнерствами між державами, розвитком економіки, туризму, мистецтва, техніки, науки, шоу-бізнесу, телекомунікацій, так і навіть певними негативними процесами на кшталт проблем біженців та шукачів прихистку. Одним словом, питання інтернаціоналізації продукують потребу міжнародного взаєморозуміння.

Дані процеси стають особливо актуальними для нашого континенту у зв'язку з розширенням Європейського Союзу та намаганнями напрацювати в ньому цивілізовані засади внутрішньої мовної політики, яка базуватиметься, насамперед, на англійській, німецькій та французькій мовах. Слід зазначити всезростаючу роль німецької мови, особливо на теренах Центральної Європи.

На політичних перемовинах у режимі "віч-на-віч" колосальну роль відіграє "людина за кулісами" – перекладач. Останій повинен володіти, поряд з близькими знаннями чужоземної та державної мов, такими енциклопедичними знаннями, які стосуються багатогранних тем предмета перемовини.

2. Спостерігається зростання зацікавленості не так у самому перекладі, як у ролі перекладача. Це проявляється у заінтересованості етикою перекладача та його особистістю, а також у сильному потязі до питань соціології перекладу.

3. Ментальність, як і мова, є продуктом діяльності духовних сил народу, що накопичувався протягом століть, і продовжує формуватися та безперервно видозмінюватися й сьогодні. Кожна історична епоха залишає свій

відбиток у мові, важливі історичні події здатні змінити мовну картину світу. Дану особливість повинні враховувати перекладачі, насамперед фахівці з художнього перекладу.

4. Вдосконалення технологій змінило практику перекладу, до якої у багатьох випадках залучаються керівники проектів, у якій використовуються системи *Translation Memory* (системи пам'яті перекладів) та інші засоби та інструменти автоматизованого перекладу (*computer-aided translation*) та якій притаманна розкиданість перекладачів по всьому глобальному ринку, який трактує переклад як один з елементів у системі «глобалізація – інтерналізація

локалізація – переклад» (*globalization – internationalization – localization – translation*) (*GILT*). Удосконалення технологій мало також помітний вплив на дослідження перекладу, при цьому з вагомими результатами для автоматизованого та машинного перекладу (*machinetranslation*) різних типів

та, в орієнтованих на процес та когнітивних дослідженнях, для підйому корпусного перекладознавства, розвитку технології запису думок вголос (*think-aloud protocols*), технології айтрекінг (*eye-tracking*), яка дозволяє відслідковувати напрямок, тривалість та деякі інші параметри погляду піддослідного, та інших допоміжних засобів для спостереження за процесом

прийняття рішення перекладачем. Зараз такі дослідження вимагають значного вкладання грошей в устаткування та координації спільної діяльності міждисциплінарних та міжнародних наукових колективів. До того ж, «нові

медіа» породили свої власні підгалузі діяльності та дослідження, серед яких найпомітнішим є аудіовізуальний переклад (*audiovisual translation*) (або мультимедійний чи екранний переклад), який став включати до свого складу

не лише давно усталені практики дубляжу та субтитрування (*subtitling*), але й також локалізацію відеоігор, поширення неофіційного фенсабу (скорочення від «*fan subtitles*») («аматорські субтитри»): відеоматеріал з субтитрами рідною

мовою, випущений незалежно від офіційних розповсюджувачів) і тому подібне.

5. Виникнення Інтернету наприкінці 60-х років як ще одного комунікативного каналу передачі даних, а потім як засобу масової комунікації в XXI столітті призвело до появи не тільки глобального інформаційного середовища, але й особливих віртуальних світів, мережних співтовариств, мережної культури й мережної мови, що обслуговують цей сегмент соціальної реальності, що з'явився не настільки давно. Переклад сайту – настільки специфічна діяльність, що найчастіше її виділяють в особливий вид послуги, що вже одержав новий термін: локалізація сайту

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

НУБІП України

2.1 Поняття стандартизації та стандарту якості

У сучасному світі на ринку товарів та послуг постачальники стикаються з гострою проблемою конкуренції, основою конкурентоспроможності є якість. Якість – це умова, без якої неможливе збільшення ефективності роботи будь-якої організації. Саме тому проблема надання якісних послуг чи товарів завжди актуальна. Важливу роль у управлінні якістю грає стандартизація.

Засновник концепції безперервного вдосконалення Масакакі Імаї писав: «Неможливо займатися вдосконаленням процесу, доки він не стандартизований» [2]. Стандартизація – діяльність з встановлення правил та характеристик з метою їх добровільного багаторазового використання, спрямована на досягнення упорядкованості у сферах виробництва та обігу продукції та підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт чи послуг [3].

Справді, у будь-якій сфері діяльності, щоб досягти кращого результату спираються на загальноприйняті стандарти якості, що дозволяє розвиватися і прогресувати у цій галузі.

Згідно з тлумачним словником С.І. Ожегова стандарт – це зразок, якому має відповідати, задовольняти щось за своїми ознаками, властивостями, якість, а також офіційним документом, містить у собі відповідні відомості [4]. Стандарти містять показники, які гарантують можливість покращення якості продукції та економічності її виробництва, а також підвищення рівня її взаємозамінності. Об'єктами стандартизації є конкретні послуги, продукція, роботи (виробничий процес).

Розглянемо низку основних функцій, які виконує стандартизація.

1. *Інформаційна функція* полягає в тому, що завдяки нормативним документам, що включають опис стандартів якості, виробники та споживачі отримують необхідну інформацію про якість товарів чи послуг.

НУБІП України

2. *Нормотворча функція* проявляється у завданні норм і вимог (правил, значень параметрів, умов виконання) стосовно об'єкта стандартизації. Задані стандартом вимоги через механізм підтвердження відповідності продукції (наприклад, сертифікацію) визначають рішення про доступ продукції на ринок [5].

3. *Комунікативна функція* стандартизації спрямована на встановлення контакту між споживачами та постачальниками товарів або послуг, а також досягнення між ними взаєморозуміння щодо питань якості.

4. Гарантію дотримання та реалізацію основних прав громадян, відповідність вимогам безпеки передбачає *соціальна функція*.

5. *Економічна функція* сприяє розвитку інноваційних процесів на сучасному ринку, а також підтримці конкуренції серед виробників у боротьбі за виробництво більш якісного товару щодо загальноприйнятих стандартів та норм.

6. *Цивілізуюча функція* орієнтована підвищення якості продукції та послуг, що сприяє покращенню якості життя.

Реалізація цієї функції дозволяє досягти цілей науково-технічного прогресу, підвищення конкурентоспроможності продукції, робіт та послуг [6].

Таким чином, стандартизація – це планова діяльність, спрямована на розроблення та встановлення вимог, норм, правил, характеристик як обов'язкових до виконання, і рекомендованих, що забезпечує право споживача на придбання товарів належного якості за прийнятну ціну, а також право на безпеку та комфортність праці [7]. Однією з важливих проблем, які покликана вирішити стандартизація, є оцінка якості тих чи інших товарів та послуг, так як оцінка повинна базуватися на спеціальних загальноприйнятих умовах, що допоможе уникнути суб'єктивності у цьому питанні, і навпаки, допоможе набути взаєморозуміння.

2.2 Проблема оцінки якості перекладу

Ні еквівалентність тексту оригіналу та тексту перекладу, ні адекватність перекладу як відтворення функціональної домінанти вихідного тексту не можуть бути достатніми та універсальними критеріями оцінки якості перекладу. Оцінка повинна враховувати і ситуацію перекладу, і конкретне завдання, поставлене перед перекладачем, і відповідність цього завдання обраної перекладачем стратегії, тому критерії оцінки що неспроможні ґрунтуватися на зіставленні текстів як таких. Облік усіх обставин, що супроводжують виконання перекладу, неминуче виводить питання якості перекладу за рамки теорії перекладу в її нинішньому вигляді.

Питання критеріїв оцінки якості перекладу обговорюється давно. Найчастіше у зв'язку з цим згадуються такі поняття, як еквівалентність та адекватність перекладу. Обидва терміни небезперечні, їх використання з метою оцінки якості перекладу й обґрунтовувалося, і ставилося під сумнів багатьма перекладознавцями. Аналізу того, як вони по-різному розуміються перекладознавцями, присвячено чимало робіт [8, 11]. Якщо з визначенням еквівалентності все більш менш зрозуміло (принаймні, у тому плані, що цей термін вказує на еквівалентні відносини або між знаками, або між текстами), то поняття «адекватність» настільки розпливчате і невизначене, що навряд чи може служити критерієм будь-якої оцінки. Терміном «адекватність» користуються і при визначенні поняття перекладу як такого, і при спробах виділення критеріїв оцінки якості перекладу, що навряд чи правильно з точки зору логіки: якщо адекватність - це обов'язкова властивість перекладу і водночас синонім поняття "гарний переклад", то виходить, що переклад це лише гарний переклад. Тоді, власне, і оцінювати нема чого: або переклад гарний, або переклад поганий. Якщо ж адекватність розуміється як «відповідність вибору мовних знаків мовою перекладу тому виміру вихідного тексту, що обирається як основний орієнтир» [11], то ця категорія вже стає абсолютно невизначеною, оскільки включає вибір стратегії перекладу. Якщо такий вибір диктується зовнішніми умовами (скажімо, замовником), така оцінка зрозуміла. Якщо ж стратегія обрана самим перекладачем помилково,

через недостатне розуміння тексту, то переклад за такого підходу однаково може вважатися адекватним: він адекватний тій помилково обраній стратегії. Наскільки це допомагає вирішенню питання щодо критеріїв оцінки якості перекладу?

Здається, що причина відсутності сьогодні скільки-небудь чітких критеріїв оцінки якості перекладу криється навіть у цьому. Пошуки деяких єдиних критеріїв оцінки перекладу приречені на неуспіх передусім оскільки ми намагаємося виміряти загальним аршином абсолютно різномірні і часто різнопланові явища. Що ми маємо оцінювати? Відповідність один одному (тобто еквівалентність) тексту оригіналу та тексту перекладу? Але всім відомо, що якість перекладу далеко не завжди залежить від ступеня еквівалентності текстів. І більше того — чи завжди їхня максимальна еквівалентність потрібна одержувачу? При цьому рівень еквівалентності текстів найчастіше залежатиме не тільки і не так від таланту перекладача, як від співвідношення двох мов і в плані форми, і в мовному узусі. І у багатьох випадках прагнення вищого рівня еквівалентності може призвести до зниження якості перекладу. Отже, розглядати еквівалентність (принаймні, у її найбільш поширеному розумінні) як критерій оцінки якості перекладу навряд чи доцільно.

Можливо, натомість слід оцінювати тотожність впливу, наданого перекладом з його одержувача, впливу, наданому оригіналом з його читача (іншими словами, збереження авторської інтенції, відтворення комунікативної домінанти), що часто називається адекватністю? «Якщо створений перекладачем текст, — пише В. В. Слобников, — здатний впливати, аналогічно впливу з боку оригіналу, то переклад адекватний» [8]. Але чи завжди перед перекладачем стоїть таке завдання? І теоретики, і практики перекладу знають, що не завжди. Більше того, у величезній кількості випадків така тотожність принципово неможлива, тому її відсутність ніяк не може бути підставою для того, щоб оголошувати переклад недостатньо гарним.

Навіть такі, здавалося б, об'єктивні оцінки, як повнота чи відповідність нормам і узусу мови, що мають перекладати, мають різну значущість при оцінці різних перекладів. Так, набір параметрів, якими може оцінюватися якість усного перекладу, істотно відрізняється від критеріїв оцінки якості письмового перекладу. Записаний і згодом проаналізований як «застиглий» текст усний переклад може бути жахливим (пропуски, порушення форми, порушення сполучуваності, а іноді і синтаксису мови, що перекладається, і такє інше), що не заважає йому бути цілком прийнятним усним перекладом що відповідає меті з якою він виконувався. Для цього достатньо, щоб пропуски не стосувалися значущої інформації, щоб порушення норми та узусу не виходили за рамки стилістичних похибок, що не заважають розумінню сенсу, а головне — щоб була збережена комунікативна інтенція того, хто говорить вихідною мовою.

Тут вимоги до якості визначаються ситуацією виконання перекладу. Проте виконаний так само письмовий переклад буде оцінено як поганий навіть у тому випадку, якщо мета, з якою він виконувався, зводиться до розуміння загального змісту тексту. І справа тут не тільки в тому, що іншою була ситуація, в якій працював перекладач, а й головним чином у тому, що застереження в мовленні та помилки в письмовій формі сприймаються одержувачем зовсім по-різному.

Проблема посилюється ще й відсутністю ясності у питанні, хто має і може оцінювати якість перекладу. Хто може оцінити рівень еквівалентності текстів? Зрозуміло, що це не може бути одержувач перекладу, оскільки він не знає, що написано в оригіналі, інакше йому переклад не був би потрібен. І в більшості випадків це не автор, який зазвичай не знає перекладної мови, та й взагалі може нічого не знати про існування перекладу, тим більше що переклад може виконуватися через багато років і навіть століть після написання оригіналу. Зіставити тексти може лише якась «третья особа», якийсь гіпотетично існуючий неупереджений критик, який однаково добре володіє обома мовами і знає про те завдання, яке стояло перед перекладачем. Але хто

і як може оцінити і тим більше виміряти вплив, який надається оригіналом та перекладом на відповідних читачів? І чи не лукавимо ми, говорячи про можливість оцінити тотожність текстів з погляду передачі функціональної домінанти оригіналу?

Де об'єктивні критерії її виділення? Адже кожна людина читає текст із своїх позицій. Він сприймає його, спираючись на власні фонові знання, виходячи з мети, з якою він цей текст читає, і сприймає його у певному інформаційному та ситуативному контексті. Тому не лише представники двох різних культур, а й навіть два перекладачі по-різному можуть визначити функціональну домінанту тексту. А вже в одержувача перекладу ставлення до тексту, та й сама мета читання, тим паче можуть бути зовсім іншими.

Спроби оцінити якість перекладу через еквівалентність і адекватність виходять з абстрактної ідеї: текст оригіналу і текст перекладу повинні в ідеалі співвідноситися так, щоб кожен одержувач перекладу міг знайти в перекладі все те, що він знайшов би в оригіналі, володів би вихідною мовою і якби він був знайомий із культурою, у межах якої створювався текст. Але це утопічна ідея. Так бути просто не може, і насамперед тому, що він має інший мовний менталітет та інший запас фонових знань.

Існує безліч причин, через які у плані змісту текст перекладу може бути ідентичним тексту оригіналу. Почнемо з цілей створення тексту та цілей його перекладу. Усний виступ, адресований слухачам, які не є носіями мови оригіналу, спочатку створюється з урахуванням того, що цей текст буде перекладатися представникам іншої культури. Це стосується і незначної кількості письмових текстів. Але навіть усний виступ найчастіше буває адресовано оратором своїм співгромадянам і створюється без жодного обліку іншомовної аудиторії, для якої переклад може здійснюватися при трансляції іноземними теле- і радіокомпаніями або в рамках репортажу про подію, на якій вимовляється мова, що перекладається.

Письмові тексти ще рідше бувають спочатку адресовані іншомовному читачеві, автори найчастіше взагалі не думають про можливість їхнього

перекладу для представників іншої культури. Тому в більшості випадків мета створення тексту та мета створення перекладу не збігаються. Автор створює текст з метою надання певного впливу на певну аудиторію, що має певні фонові знання, що перебуває в певній історичній ситуації і, отже, сприймає цей текст у певному історичному, політичному, культурному, естетичному контексті. Тому повністю відтворити характер впливу тексту в перекладі не тільки неможливо, але й не потрібно. Наприклад, усні та письмові виступи кандидатів у передвиборчих перегонях покликані завоювати кожному з них якнайбільше прихильників серед своїх співгромадян. Чи означає це, що

переклад таких виступів має поговорити ряди цих прихильників громадянами інших країн? Передвиборні виступи перекладаються для того, щоб інформувати читачів — носіїв перекладної мови про вихідну мову політичної ситуації, що складається в країні, і, можливо, вплинути на їх оцінку тієї чи іншої програми. Але не більше. Тоді як оригінал який завжди розрахований на інтелектуальну оцінку. Він часто відверто «б'є на емоції», граючи на чутливих струнах у душах виборців («голосуй серцем») і відволікаючи їх від справжнього змісту програми або навіть фактичної її відсутності. І заклик вийти на демонстрацію адресований не громадянам, які проживають в інших

країнах. Про яку тотожність впливу тут може йтися? Ще очевидніша така розбіжність буває при перекладі промов політичних діячів минулого, коли і сам предмет їх виступу, і мета вимови мови давно перестали бути актуальними. Хорошим прикладом такої ситуації можуть бути переклади Геттісберзького мовлення А. Лінкольна, аналізовані С. А. Алексєєвим [12]. Ця мова сьогодні навіть на американців справляє зовсім не той вплив, на який розраховував свого часу А. Лінкольтн. Що вже казати про одержувачів переказів! Чи це означає, що сьогодні неможливий хороший переклад цієї мови?

Інша причина полягає у неоднозначності визначення мети перекладача у процесі міжмовної та міжкультурної комунікації. Уявлення про те, що перекладач має попеременно ототожнювати себе з кожним із комунікантів,

ґрунтується лише на тих ситуаціях, де між відправником оригіналу та одержувачем перекладу справді відбувається реальний комунікативний процес. Там же, де текст не призначався для перекладу, відбувається псевдокомунікативний процес. Відправник оригіналу мислить спілкування з одним адресатом, а текст перекладу отримує інший. Така ситуація співвідноситься з комунікативною так само, як у класифікації знаків співвідносяться ознаки та власне знаки. Ознаки є знаками спілкування, оскільки вони створювалися з метою передачі. Проте людина з них витягує деяку інформацію, внаслідок чого виходить щось схоже на знакову ситуацію.

Так само і в перекладі: автор нічого одержувачу перекладу сказати не хотів, але завдяки перекладачеві одержувач отримує інформацію з тексту. Як визначити роль перекладача? А ця ситуація не така вже рідкісна — не випадково М. Я. Цвілінг говорить про «терціарний переклад», тобто переклад на користь третіх осіб [10]. У цьому разі на перше місце виходить не відтворення комунікативної інтенції автора, а виконання завдання, поставленої замовником перекладу.

Мета, з якою виконується переклад, може бути несподіваною.

Розглянемо кілька прикладів нестандартних завдань.

Режисер замовляє переклад п'єси для того, щоб подивитися, наскільки вона є сценічною. І прямо просить перекладача: *«Не працюйте над діалогами, не шлифуйте їх етилістично. Ось якщо ставитимемо п'єсу, тоді в цьому буде необхідність. А зараз мені потрібно лише оцінити динамічність розвитку сюжету»*. Переклад виконано. Діалоги не завжди звучать так, як того хотілося б перекладачеві. Але саме собою завдання, поставлене режисером, не передбачає цього. З погляду еквівалентності тексту оригіналу та адекватності, що розуміється як здатність надавати той самий вплив, що й оригінал, переклад не витримує жодної критики. Але ж він повністю відповідає поставленому перед перекладачем завданню! Режисер читає п'єсу і вирішує, що не ставитиме її. Вона надто статична. І кому були б потрібні витончені діалоги, якби перекладач прагнув до адекватної адекватності, що традиційно

розуміється? Є претензії і до еквівалентності, і адекватності. Але чи є претензії щодо якості перекладу в рамках поставленого завдання?

Інший приклад. Перекладачеві пропонується перекласти тексти кількох народних пісень. На всі ці вірші покладено музику, і замовлення робиться керівником ансамблю, виконуючого ці пісні під час зарубіжних гастролей.

Насамперед, з самого початку виключається переклад, який не був би еквірітмічним: англійський текст має співатися на ту саму музику, що й український. Вимога, що пред'являється замовником, передати характерну для українських народних пісень взаємодію звуку мовного та звуку музичного

вимагає від перекладача збереження типу рими (попри відмінності в українській та англійській поетичних традиціях), та збереження можливості тягнути саме ті склади, які при виконанні пісень українською мовою часто-густо на кілька тактів. Як відомо, в англійській мові донедавна було небажано

використовувати в таких складах короткі голосні та дифтонги, і з урахуванням хронологічної віднесеності текстів з цим слід зважати. Цілком очевидно, що за таких умов переклад істотно відрізнятиметься від того, як той самий перекладач переклав би ці вірші, займався він просто поетичним перекладом.

Чи можна у цьому випадку підходити до оцінки двох можливих варіантів перекладу із загальними мірками? З погляду авторської інтенції «музичний» переклад навряд чи буде адекватним, адже автор не створював тексту для співу. Але, з погляду музикантів-виконавців, буде неадекватним суто

поетичний переклад, який не враховує можливості співати цей текст, та ще й відтворюватиме при цьому гармонію мовних та музичних звуків. То який із них буде «гарним», а який — «поганим»?

Подібна проблема часто виникає і в оцінці перекладу художньої прози. По-різному потрібно перекладати і оцінювати переклади художніх творів, скажімо, для навчальних і для академічних видань. Та й крім загальної установки щодо мети перекладу, у кожного перекладача є ще й внутрішнє розуміння того, що він у кожному конкретному випадку вважає важливішим:

скажімо, культурологічний аспект перекладу чи збереження авторської індивідуальності, авторського стилю спілкування з читачем.

Поставивши перед собою завдання передати в перекладі національно-культурну специфіку твору, перекладач повинен буде прагнути максимально повно зберегти всі реалії, що зустрічаються в тексті, довести до сприйняття читача всі особливості тієї культури, в рамках якої створено твір. Він буде широко користуватися виносками, поясненнями, описовим перекладом, тим самим привертаючи увагу читача до різниці між культурами двох народів.

Такий переклад буде досить інформативним у країнознавчому плані, але свідомо справлятиме на читача зовсім інше враження, ніж оригінал, на свого читача. Це буде зовсім не те враження, на яке розраховував автор, оскільки він адресував свій твір читачеві, який має спільні з ним фонові знання. Вирішивши

познайомити читача з особливостями естетики та творчого методу автора, перекладач намагатиметься відтворити те художнє враження, яке, за задумом автора, твір має зробити читача оригіналу. У цьому випадку він згладжуватиме деякі національно-культурні відмінності, стежитиме за тим, щоб текст у перекладі сприймався так само природно, як і в оригіналі, щоб увага читача перекладу не відволікалася на незнайомі йому реалії, яких при читанні не

помічає читач оригіналу, оскільки вони йому добре знайомі. У цьому випадку читач може отримати досить повне уявлення про творчий метод письменника, але навряд чи отримає достовірне уявлення про ту культуру, представником якої є письменник.

Який із цих двох перекладів буде адекватним? І знову постає питання: адекватним чому? Тексту оригіналу? Чи поставленій меті? І головне — який із них буде кращим?

Здається, що говорити про будь-які об'єктивні критерії оцінки якості перекладу не можна — принаймні на даному етапі. Оскільки оцінка повинна враховувати і ситуацію перекладу, і конкретне завдання, поставлене перед перекладачем, і відповідність цьому завданню обраної перекладачем стратегії, такі критерії що неспроможні ґрунтуватися на зіставленні текстів як таких.

Облік усіх обставин, що супроводжують виконання перекладу, неминуче виводить питання якості перекладу за рамки теорії перекладу в її нинішньому вигляді. На відміну від оцінки якості, скажімо, споживчих товарів, що ґрунтується на дотриманні ДСТУ, теорія перекладу не може запропонувати чітких параметрів, яким має відповідати переклад. Тим більше, що, як було зазначено, залишається відкритим питання, хто може цю оцінку здійснювати.

Особливе становище щодо цього займає навчальний переклад. Там оцінка може бути об'єктивною, оскільки студент виконує переклад в умовах, заданих викладачем. Викладач виступає в ролі того самого одержувача перекладу, що не існує в реальних ситуаціях, який знає все — вихідний текст, і ситуацію виконання перекладу, і поставлене перед перекладачем завдання. Та й завдання в таких випадках нерідко ставиться повніше, ніж перед професійним перекладачем: ми вимагаємо від студента і максимальної повноти перекладу, і максимальної досяжної еквівалентності двох текстів, і збереження всіх засобів впливу на читача, пропонуючи уявити гіпотетичну ситуацію, в якій тотожність впливу можлива. Враховуючи викладене нижче буде розглянуті стандарти якості перекладу, які використовуються у світі.

2.3. Огляд зарубіжних стандартів якості у перекладі

На сьогоднішній день досить часто перекладачі отримують завдання великого обсягу, який вони повинні виконати в короткі часові терміни.

Відповідно, зростає потреба у затвердженні стандартів оцінки якості перекладу, що регламентують основні принципи, керуючись якими, перекладач зможе виробляти високоякісний продукт перекладацького процесу за одиницю часу. Наприкінці 20 століття за кордоном дослідники замислилися над створенням стандартів якості перекладацької діяльності [13].

Розглянемо ряд найбільш відомих зарубіжних стандартів якості перекладу.

Так, 1998 року Німецьким інститутом стандартизації був опублікований стандарт *DIN 2345*. Цей стандарт містить п'ять основних розділів та

регламентує порядок укладання договору між перекладачами та замовниками, а також включає інформацію про параметри оцінювання перекладного тексту.

Відповідно до стандарту *DIN* замовник несе відповідальність за надання коректного тексту оригіналу щодо мовних норм, також замовник має бути

готовий відповісти на питання перекладача. У свою чергу перекладач має

виконати якісний переклад та за необхідності придбати необхідні знання для перекладу тексту певної тематики, для отримання такої інформації може

зв'язатися з експертами. При виборі перекладача замовнику слід звернути увагу на такі критерії, як технічна компетенція перекладача [14], його технічна

оснащеність, а також здатність виконувати роботу у встановлений термін. Під

час укладання договору мають бути підписані угоди про строки виконання роботи та про надання додаткових послуг (графічний дизайн, читка коректури

іншими особами). Що стосується перекладного тексту, то переклад повинен

відповідати мовним нормам мови перекладу, а зміст перекладу – відповідати

тексту оригіналу, символи та міри вимірювання мають бути адаптовані до мови перекладу. Кожен переклад перед передачею замовнику має бути

перевірено на відповідність наступним критеріям: повнота передачі інформації, технічна та термінологічна коректність, текст перекладу має

відповідати вимогам замовника згідно з договором [15].

Стандарт *DIN 2345* став основою для створення нових стандартів якості у перекладі. Так, було створено італійський стандарт *UNI 10574*, австрійські

норми *Önorm D 1200* та *Önorm D 1201*, датський стандарт *Taalmerk Standard*.

Ці нормативні документи описують послуги перекладу як такі, а також вимоги до пропонування даних послуг загалом. Однак стандарти не надають певних

критеріїв, що застосовуються до перекладу, оскільки вони можуть бути дуже індивідуальними у кожному окремому випадку, однак, вони включають

параметри, які необхідно розглянути перш, ніж приступати до здійснення перекладу [16].

1 серпня 2006 року було введено в дію загальноєвропейський стандарт *EN 15038* (трансляція-сервіс стандарт: *European Quality Standard BS EN*

15038:2006/ *La norma europea de calidad UNE EN-15038:2006/ La norma europea di qualità UNI EN-15038:2006/ La norme européenne de qualité NF EN-15038:2006/ Der europäische Qualitätsstandard DIN EN (15038:2006)* стандарти

30 країн Європейського комітету зі стандартизації (*CEN – European Committee for Standardization*) [17]. У стандарті наведено основні терміни, що стосуються

перекладацької діяльності. Він включає загальні вимоги до постачальників перекладацьких послуг (вимоги до виконавців та технічних ресурсів).

Розглянуто загальні принципи взаємодії замовника перекладу та постачальника перекладацьких послуг; процес виконання перекладу. Даний

стандарт передбачає порядок надання додаткових послуг крім перекладу, і приділяє велику увагу адміністративним процедур, документації, а також функцій фахівців, які працюють у процесі реалізації перекладацької діяльності, а саме перекладача (*translator*), рецензента (*reviewer*) та контролера

(*reviser*). Поінформованість про критеріях оцінки якості допоможе компаніям-постачальникам послуг та замовникам перекладу правильно визначити, чи якісно виконано замовлення, а самим перекладачам встановити їхній професійний рівень.

Університети та вищі школи, які готують фахівців у галузі усного та письмового перекладу, також зацікавлені у створенні точної та об'єктивної шкали оцінювання студентів та магістрантів, яка б дозволила виявити допущені помилки, а також допомогла б розпізнати джерело виникнення [18].

Для перекладача, контролера та рецензента стандарт встановлює так звані професійні компетенції (перекладацьку компетенцію, лінгвістичну та текстуальну компетенції у вихідній мові та мові перекладу, компетенцію, що стосується збору та обробки інформації, культурологічну компетенцію та компетенцію щодо використання технічних засобів). Нижче подано порядок виконання робіт з перекладу тексту згідно зі стандартом *EN 15038*:

1. Перший перекладач виконує переклад.
2. Другий перекладач виконує перевірку першого перекладача тексту.

3. Контролер перевіряє повноту змісту перекладного тексту та передає постачальнику перекладацьких послуг свої рекомендації щодо усунення недоліків.

4. Рецензент після перевірки перекладу, виносить рішення про його придатності по призначенню, складає рекомендації щодо виправленню недоліків.

5. Коректор виконує вичитування макета перекладу перед передачею тексту перекладу замовнику.

Однак у 2015 році Міжнародна Організація зі Стандартизації – *ISO (ISO)*, що займається розробкою норм управління та забезпечення якості, представила стандарт *ISO 17100:2015*, який прийшов на зміну *EN 15038:2006* і використовується в даний час як загальноєвропейський стандарт якості. Цей нормативний документ охоплює широкий спектр критеріїв оцінки якості, включаючи основні становища попереднього загальноєвропейського стандарту. Однак якщо раніше участь контролера в процесі перекладу була опціональною, то в поточному нормативному документі робота контролера є обов'язковою для забезпечення переведення належної якості. Більше того, у стандарт додано нову вимогу щодо відповідної кваліфікації у предметній галузі постачальників перекладацьких послуг. Стандарт вимагає процесу обробки відгуків клієнтів щодо отриманих послуг, який використовується для визначення рівня фактичної якості перекладу та ступеня задоволеності замовника, в той же час постачальник перекладацьких послуг відповідає за архівування проектів перекладу. І останнє, але не менш важливе доповнення: стандарт *ISO 17100* свідчить, що вимоги до захисту даних повинні повністю виконуватися, оскільки переклади іноді мають конфіденційний характер і пов'язані з конфіденційною інформацією клієнта.

Стандарт CAN CGSB 131.10-2008

12 травня 2009 року Асоціація мовної індустрії Канади (*AIIIA*) запустила програму сертифікації за найновішими стандартами. Сертифікація спирається

на національний стандарт *CAN/CGSB-131.10-2008* «Послуги перекладу», розроблений Канадською радою із загальних стандартів і затверджений Радою зі стандартів Канади. У розробці цього стандарту брали участь представники *AIIA*, професійні асоціації, уряд, науковці, замовники послуг та інші зацікавлені сторони.

Канадський стандарт послуг перекладу *CAN/CGSB 131.10-2008* встановлює й визначає вимоги щодо надання послуг перекладу постачальниками послуг перекладу.

Цей національний стандарт Канади є модифікованим стандартом *EN 15038* «Послуги перекладу», ухваленим Європейським комітетом зі стандартизації (*CEN*). Цей документ було підготовлено з метою узгодження, де це можливо, з положеннями стандарту *EN 15038* «Послуги перекладу».

Відмінності у формулюванні та змісті відображають особливості мовного ринку Канади.

Оцінка відповідності та сертифікація на основі цього стандарту вже здійснюються. Оскільки наразі активно розробляються національні й регіональні стандарти для послуг перекладу, більшість постачальників

перекладацьких послуг, як регіональних, так і міжнародних, сертифікують або планують сертифікувати послуги, які вони надають, відповідно до вимог ринку.

Стандарт визначає вимоги до надання перекладацьких послуг постачальником послуг перекладу (*TSP*).

В усіх стандартах у тому чи іншому вигляді присутні три ключові моменти:

1. Ретельний відбір виконавців.
2. Узгодження умов виконання проєкту перед його початком.
3. Дотримання вимог специфікацій на кожному етапі проєкту.

У стандарті *CGSB 131.10-2008* обговорюються:

- Область застосування
- Визначення

• Людські ресурси
 • Технічні ресурси
 • Система управління якістю

- Відносини між клієнтом і постачальником послуг перекладу
- Процедури управління проектами з боку постачальника послуг

перекладу

• Процес виконання перекладу
 • Примітки

- Додатки:

• А. Фіксація даних проєкту
 • В. Обробка перед перекладом
 • С. Додаткові послуги

Стандарт не поширюється на усний переклад і послуги з розробки

термінології. Забезпеченням функціонування канадського стандарту перекладу та сертифікацією відповідного до його вимог займається Комітет із перекладів AILIA.

Стандарт ASTM F2575-06. У США стандартом перекладацьких послуг є

ASTM F2575-06 Standard Guide for Quality Assurance in Translation. Він передбачає загальні умови співпраці замовників і постачальників перекладацьких послуг, які бажають узгодити конкретні умови виконання

перекладацьких проєктів. Стандарт не містить конкретних критеріїв якості перекладу, оскільки ці вони можуть бути специфічними, але визначає показники, які слід враховувати перед початком перекладацького проєкту. Як випливає з назви документа, він є не набором докладних інструкцій для перекладача, а радше керівним принципом, який інформує зацікавлені сторони про те, які основні вимоги до якості потребують дотримання.

Федеральна асоціація усних і письмових перекладачів (Німеччина)

З 1955 року в Німеччині існує Федеральна асоціація усних і письмових перекладачів (*Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer* – *BDÜ*). Вона нараховує 7500 членів, які складають близько 80 % усіх перекладачів у

Німеччині. Асоціація підтримує інтереси своїх асоціацій-членів та окремих перекладачів. Її метою є забезпечення відповідності високим стандартам

якості та дотримання професійних та етичних стандартів професійного навчання. Крім того, *BDÜ* намагається інформувати громадськість про працю письмових та усних перекладачів. Високі стандарти якості підтримуються

шляхом постійного навчання, спілкування між асоціаціями-членами та

окремими перекладачами та співпраці з асоціаціями-партнерами. Основна

перевага членства в Асоціації полягає у включенні в інтернет-базу *BDÜ*, у якій виконавців можуть шукати потенційні клієнти. Перед вступом до *BDÜ* кожен

письмовий чи усний перекладач перевіряється на відповідність певним професійним вимогам і приймається лише за умови їх дотримання.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

2.4. Специфіка індексу *TQI*

Існуючі на даний момент стандарти якості, розроблені за кордоном, згадані вище, здебільшого регламентують організацію перекладацького процесу, а не якість самого перекладу.

Над оцінкою якості перекладу замислилися представники Асоціації з стандартизації процесів локалізації (*Localization Industry Standards Association*), швейцарської компанії, яка займається питаннями глобалізації. Фахівці Ріккардо Шіаффіно та Франко Сєаро, спантеличені проблемою оцінювання якості перекладу, розробили *Translation Quality Index (TQI)*.

Індекс *TQI* – кількісний показник якості виконаного перекладу у балах. В основі оцінювання лежить типологія перекладацьких помилок, згідно з якою помилки поділяються на смислові помилки, помилки форми та помилки невідповідності вимогам замовника. Так наприклад, смислові помилки є опущення або додавання, спотворюють сенс висловлювання, помилки у виборі термінології. Для того щоб виявити смислові помилки, потрібно порівняти вихідний текст і текст перекладу. Щодо помилок форми, вони можуть бути виявлені під час читання лише тексту перекладу. До помилок форми відносять орфографічні та граматичні помилки, друкарські помилки, синтаксичні та пунктуаційні помилки. У свою чергу, помилки невідповідності вимогам замовника розуміються як невідповідність отриманим інструкціям. [19] Помилки визначаються як суттєві (*serious*) або незначні (*minor*) залежно від спричинених ними наслідків.

Фахівці-розробники вважають, що саме класифікація помилок має лежати в основі Індексу *TQI*, оскільки поняття «помилка» вже давно чітко визначено, а щодо поняття «якість», воно є більш розмитим та суб'єктивним [3].

Ця кількісна оцінка включає детальний аналіз помилок та їх класифікацію, а також математичний розрахунок підсумкової бали – оцінки якості перекладу, виходячи із співвідношення кількості допущених помилок кількості слів у тексті оригіналу. Індекс якості перекладу розраховується

залежно від вагового коефіцієнта помилок. Вага помилок попередньо задається в програмі в залежності від їх типу та впливу на розуміння тексту перекладу реципієнтом, а також при встановленні вагового коефіцієнта враховуються вимоги замовника.

Для розрахунку кількісної оцінки у комп'ютерній програмі встановлюють належну вагу основним категоріям. Так, наприклад, у *JD Edwards QA Form* (модифікації *LISA QA Form*) можна встановити наступним категоріям: коректності (*accuracy*), стилю (*style*), граматиці (*grammar*), форматування (*formatting*).

Наступним кроком є встановлення ваги різних помилок у рамках кожної категорії окремо. Загальна вага в рамках однієї категорії складає 100%, залежно від grubosti помилки їй надається вага [20].

Потім проводиться аналіз тексту оригіналу та перекладного тексту. На основі цього виводиться таблиця з даними про допущені помилки.

На даний момент існують декілька основних системи розрахунку якості перекладу (*Translation Quality Metric*), у яких можна розрахувати Індекс *TQI*: *ATA Framework for Standard Error Marking*, *SAE J2450*, *LISA QA Model*, а також деякі розробки перекладацьких компаній [20].

Для розрахунку кількісної оцінки, представленої у вигляді Індексу *TQI*, використовуються спеціальні формули. Так, у системі *ATA* використовується наступна формула:

$$TQI = EP/W/250 - BP,$$

для *SAE J2450*:

$$TQI = EP/W,$$

та для *LISA QA Model*:

$$TQI = (1-EP/W)-100,$$

де *EP* - сумарна кількість балів помилок (*Error Points*);

W - кількість слів (*Words*),

BP - бонусні бали (*Bonus Points*) за чудовий переклад (максимум 3 бали)

[20].

Підсумковий Індекс *TQI* у різних системах розрахунку може різнитися залежно від заданих параметрів та привласненої помилки ваги, відповідно.

Така система дозволяє оцінити якість тексту перекладу та якість роботи перекладача. При детальному вивченні підсумкової таблиці помилок перекладач зможе побачити ті похибки, які він допускає при перекладі, і, виходячи з цього, вжити заходів для усунення таких неточностей та помилок, тим самим підвищити рівень якості перекладача тексту [21].

Вимірювання будуть представлені у відсотках. Також будуть відзначені типи помилок та їх «вага», коефіцієнт якості безпосередньо залежить від типу допущених помилок.

Індекс *TQI* не є інструментом для редагування перекладів, проте допомагає визначити ефективність виконаної роботи, а також контролювати процес перекладу текстів. Більше того, дані, які виводяться в таблицю після завершення перекладу та аналізу текстів перекладу та оригіналу являють собою не просто статистичний контроль якості в цілому, а сприяють підвищенню рівня якості в кожному окремому випадку, оскільки кількісна оцінка допомагає зберегти позитивні аспекти виконаної роботи та виключити повторне припущення помилок.

Висновки

Аналіз теоретичних аспектів стандартизації дозволяє зробити такі висновки:

1) Стандартизація виконує ряд важливих функцій у перекладі: комунікативну, пізнавальну, інформаційну, аналітичну, мотивуючу, критеріально-оцінну. Ці функції сприяють ефективній організації перекладацького процесу, а також покращення якості виконаних перекладів.

2) На сьогоднішній день не прийнято єдиних стандартів для оцінки якості перекладів, а також не встановлені єдині критерії для оцінки якості. Існує велика кількість різноманітних підходів для оцінювання перекладів,

однак, велика різноманітність породжує проблему вибору найбільш відповідних критеріїв для об'єктивної та адекватної оцінки якості перекладу. Виходом з даної ситуації може служити застосування систем експертного оцінювання, які будуть розглянуті нижче.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ З
ВИКОРИСТАННЯМ СИСТЕМ ЕКСПЕРТНОГО ОЦІНЮВАННЯ

3.1. Обґрунтування необхідності розроблення методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання

Проведення експертизи складна психологічна та організаційна діяльність. При прийнятті складних рішень її результати не завжди сприймають безумовно, тому треба визначитись, у яких випадках вона доцільна. Розглянемо основні інформаційні складнощі, які можуть сприяти застосуванню експертизи [22]:

- статистична інформація не достовірна;
- певна частина інформації має якісний характер і не піддається кількісній оцінці;
- необхідна інформація може бути отримана, але на момент прийняття рішення вона відсутня;
- існує велика група факторів, які можуть вплинути на реалізацію рішення в майбутньому, але їх неможливо точно спрогнозувати;
- існує потенційна можливість різних схем реалізації рішення, а обмеження у якихось ресурсах призводить до вибору одного варіанту за рахунок відмови від інших.

Особливості групових оцінок полягають у наступному. Досвід, інтуїція та знання допомагають спеціалісту вирішувати багато проблем у ситуаціях ризику і невизначеності. У той же час один спеціаліст не в змозі врахувати всі фактори впливу і їхні взаємозв'язки чи оцінити ймовірності значної кількості альтернатив. Тому доцільно використовувати групи експертів.

Основна перевага групової оцінки полягає у можливості різнобічного аналізу кількісних і якісних аспектів проблем оскільки сума інформації, яка є у розпорядженні групи, більша ніж у одного експерта.

Досвід показує, що колективна відповідальність дозволяє спеціалістам приймати більш ризиковані рішення, отже інтервал оцінок у групі може включати дійсне значення оцінки.

Групові оцінки мають також недоліки, а саме [22]:

- іноді важко сувиміряти оцінки різних експертів, насамперед тоді, коли колектив експертів неоднорідний;
- групу експертів теж може бути дезінформовано, як і одного експерта;
- часто має місце не обґрунтованість думки, а результат тиску з боку інших експертів (навіть меншості).

Методикам експертиз присвячено багато наукових та методичних видань [23 – 35]. Можна узагальнено визначити наступні етапи експертиз:

- 1) формулювання мети експертизи;
- 2) формування групи спеціалістів-аналітиків для проведення організаційних заходів та обробки результатів;
- 3) відбір експертів для проведення основної експертизи;
- 4) проведення опитувань;
- 5) обробка та аналіз інформації, отриманої в результаті опитування експертів;
- 6) синтез об'єктивної та суб'єктивної інформації для формування рішення.

Зупинимось детальніше на деяких етапах.

Процес виявлення кола експертів (стосується другого і третього етапів)

звичайно складається з визначення установ, які займаються розробкою схожих питань, виявлення авторів публікацій, а пізніше з того, що кожний з учасників експертизи називає низку претендентів з кола своїх знайомих. Тривалість цього процесу обумовлюється організаторами чи замовниками експертизи (оскільки формальних методів закінчення немає, то треба керуватись здоровим глуздом).

Для оцінки рівня компетентності фахівців, яких відбирають для роботи в складі експертних груп, використовують декілька методів, серед яких тестовий, документальний, взаємооцінки, самооцінки і пошуку протиріч.

Останнім часом усе більша перевага віддається тестовому методу.

Оцінка компетентності при цьому визначається побудовою міри близькості еталонної шкали і шкали відповідей кожного спеціаліста.

Недоліком тестового методу є необхідність включення в тест запитань про досліджуваний об'єкт експертизи. Запитання теста, зазвичай, повинні бути такі, на які претендент в експерти може знати відповіді, а це не завжди можливо з огляду на новизну і складність досліджуваної проблеми. Це обмежує область застосування тестового методу.

Документальний метод передбачає використання даних, які можна підтвердити документально. Для фахівців-виробничників, яких залучають до експертизи стосовно хімічних виробництв, за документальні критерії компетентності можуть бути використані стаж роботи, виробничий розряд, кількість аварій за період роботи, кількість раціоналізаторських пропозицій і т. ін. Компетентність експертів від проектних та наукових організацій можна оцінити терміном роботи із схожими технологіями, кількістю впроваджених робіт (проектів), кількістю винаходів та друківаних праць, наявністю вченого ступеня тощо.

Як додаткові до вищезазначених, можуть застосовуватися методи взаємо- та самооцінки, коли компетентність фахівця оцінюють за певною шкалою або його колеги, або він сам. Шкалу визначають за домовленістю – п'ятибальна, дванадцятибальна, стобальна тощо.

Більш обґрунтованим деякі автори вважають такий підхід до оцінки компетентності, який дозволяє визначити ступінь внутрішньої суперечливості безпосередньо з відповідей експерта. У цьому випадку шукають протиріччя у відповідях одного експерта на одне й те саме запитання, але сформульоване по-різному. Суттєвою рисою цього методу є те, що він не визначає ступінь близькості думок експерта до об'єктивної дійсності.

Існують пропозиції оцінювати компетентність фахівця по ступеню узгодженості його думки з думкою більшості. Це не завжди буває правильно, оскільки саме оригінальна думка експерта може виявитися правильною.

Формування експертних груп із відібраних компетентних осіб проводять ще і на основі кластерного аналізу [28, 29].

Розглянемо способи отримання знань (четвертий етап експертизи).

Структурна схема класифікації таких способів подана на рис. 4 [31].

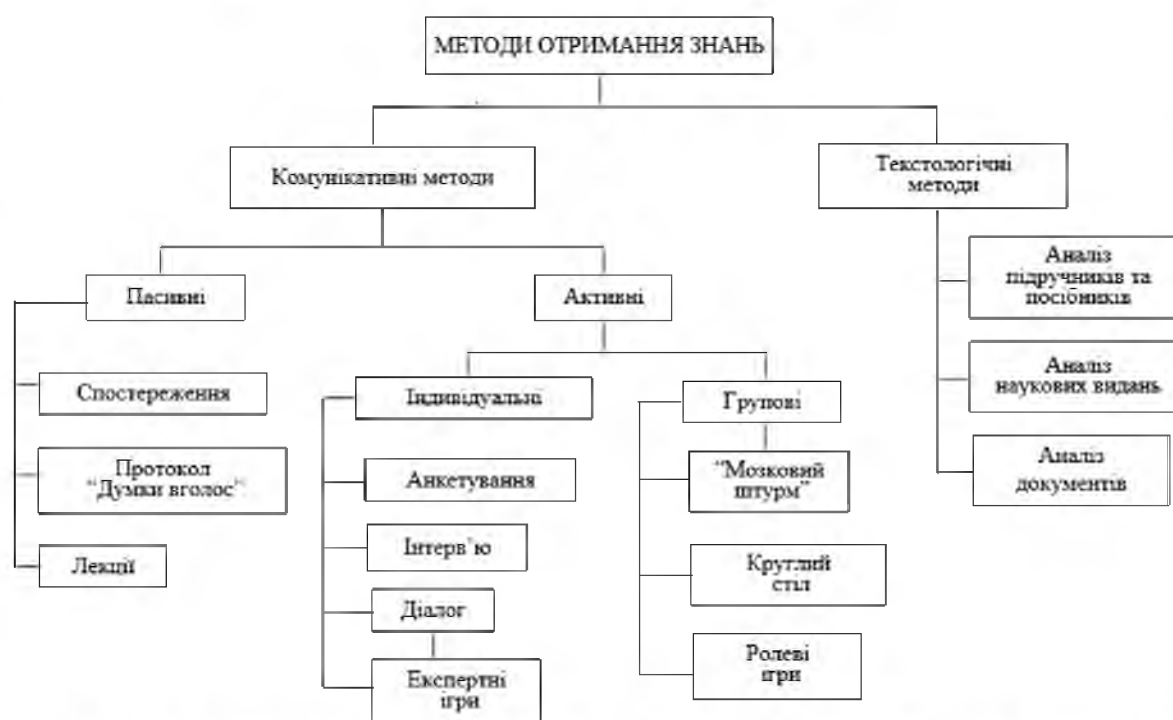

Рис. 4. Структурна схема класифікації способів отримання знань

З неї видно, що знання можна отримати від фахівців безпосередньо (комунікативні методи) та опосередковано (текстологічні методи).

Зупинимось на видах та особливостях застосування комунікативних методів. Вони можуть бути пасивними чи активними.

До пасивних методів належать спостереження за діяльністю експертів, запис їхніх міркувань у процесі роботи (так звані "думки вголос"), лекції, які вони можуть прочитати.

Перевагою пасивних методів є відсутність впливу на думки експертів з боку організаторів дослідження. Недоліками цих методів є невтручання організатора у хід отримання знань, яке призводить до відсутності зворотних зв'язків при спілкуванні дослідників та експертів, а також значні відхилення від теми експертизи

Пасивні методи, не дивлячись на відносну легкість на справді вимагають від дослідника чітко аналізувати ланцюг міркувань експерта, виділяти та фіксувати суттєві фрагменти його знань. Пасивні методи використовують, зазвичай, на початку розробки проблеми для швидкого “занурення” дослідників у предметну область.

Активні методи передбачають спілкування між організаторами та експертами. Можливі два напрямки активної роботи з експертами: індивідуальна робота з експертом (анонімна чи відкрита) та робота з групою в цілому.

Вибір способу опитування залежить від поставленої задачі і нагальності отримання рішення.

До індивідуальних активних методів належать анкетування, інтерв'ю, діалог з експертом, ігри з експертом.

При анкетуванні дослідник заздалегідь складає анкету, на запитання якої відповідатиме експерт. Перевагу віддають анонімному опитуванню експертів із використанням зворотних зв'язків. Воно передбачає застосування багатотурових процедур опитування (анкетування), серед яких найчастіше застосовують метод Дельфи та деякі його модифікації.

В основу цього методу покладено такі передумови [22]:

- анонімність опитування;
- проведення опитувань (анкетувань) у декілька турів;
- можливість числової відповіді на питання;
- забезпечення експертів достатньою кількістю інформації;
- супровід відповідей обґрунтуванням.

Метод передбачає відсутність безпосереднього спілкування експертів між собою, натомість проводять послідовні опитування шляхом анкетування.

Після чергового анкетування оприлюднюють деякі думки, іноді експерти обґрунтовують їх і, у свою чергу, дізнаються анонімні думки інших членів експертної групи. Можлива вимога подати не тільки думку, а і письмове пояснення цієї думки.

У результаті цього експерт на наступному турі опитування може, якщо він визнає за необхідне, змінити власну думку або уточнити оцінку.

Якщо перед організаторами стоїть задача досягнення згоди між експертами, то є сенс на кожному турі підраховувати середню оцінку (медіану) і показник розсіювання оцінок (інтервал між крайніми значеннями) і повідомляти їх всім експертам.

Тих експертів, які дали крайні оцінки, просять письмово обґрунтувати свою думку, і з цими обґрунтуваннями організатори опитування знайомлять інших учасників експертизи. Такі ітерації закінчують тоді, коли, на думку організаторів, буде досягнуто необхідної узгодженості думок.

В описаному випадку в кожному турі опитувань можуть брати участь всі учасники експертизи.

Якщо задача досягнення згоди не є основною, то багатотурова процедура продовжується доти, доки оцінки експертів не перестануть змінюватися.

Повторення анкетувань призводить не так до зближення оцінок, як до їхньої стабілізації.

Відмінності між модифікаціями методу Дельфі полягають у тому, які думки пропонують оприлюднювати, чи обґрунтовувати їх, який принцип припинення експертизи.

Кількість турів можна скоротити, якщо на перших турах залучати більш компетентних експертів.

За міру відмінності оцінок експертів у $(k - 1)$ -у та k -у турах може бути прийнята величина r_k . Вона дорівнює відношенню кількості експертів, NE_k , які

змінити свої оцінки між $(k - 1)$ -м і k -м турами, до загальної кількості експертів, NE :

$$\rho_k = NE_k / NE. \quad (1)$$

Інтерв'ю – це форма спілкування між дослідником та експертом, при якій дослідник ставить заздалегідь підготовлену чергу запитань. Можна замінити ці запитання на інші у відповідності до ситуації.

Діалог – це метод отримання знань у формі бесіди між дослідником та експертом, коли немає жорстко регламентованого плану проведення і визначеного заздалегідь переліку запитань.

Ігри з експертом (експертні ігри) – це експерименти, у яких фахівцю пропонують важливі ситуації з предметної області. Фахівець повинен запропонувати рішення по виходу з цих ситуацій на основі свого життєвого досвіду, спеціальних знань та уявлень.

До методів активної роботи з групою в цілому належать методи круглого столу, мозкового штурму та рольові ігри.

“Круглий стіл” передбачає обговорення певної проблеми, у якому приймають участь експерти з однаковими правами. Задача дискусії – вивчити проблему всебічно, тому слід запрошувати експертів, які належать до різних наукових напрямків, мають різний вік, стать і т.ін. Цей метод не передбачає терміновості прийняття рішення.

“Мозковий штурм (атака)” – один із найбільш поширених методів активізації думок. Його застосовують у тих випадках, коли потрібно знайти вирішення певної проблеми за дуже короткий час. Під час такого обговорення кожний експерт повинен запропонувати свій шлях розв'язання задачі або розвинути думку іншого учасника. Особливість цього метода – заборона критики думки іншого експерта. Зазвичай “штурм” відбувається недовго (не більше години), на висловлювання дають до п'яти хвилин. Під час цієї процедури настає момент піка (ажіотажа), коли стрімко зростає поява нових

думок. Рекомендують для участі у цій процедурі запрошувати не більше 10 експертів.

Рольові ігри (експертні ігри) – це експерименти, у яких колективу спеціалістів пропонують складні ситуації з предметної області. Спеціалісти у процесі відкритого обговорення приймають рішення про шляхи виходу з цих ситуацій.

При роботі з групою доцільно фіксувати хід обговорення за допомогою магнітофона чи відеокамери. Це дозволяє виконати більш глибокий аналіз перебігу та результатів експертизи.

Треба зазначити, що суміщення активних і пасивних методів суттєво підвищує ефективність отримання знань від експертів.

Експертне оцінювання є одним із способів отримання та використання знань фахівців про предметну область, в основу якого покладено ранжування.

Ранжування – це процедура впорядкування будь-яких об'єктів за зростанням або спаданням деякої властивості.

Системи експертного оцінювання (СЕО) призначені для апріорного (до проведення дослідів) ранжування експертами факторів впливу (чинників) на певне явище.

При автоматизації технологічних процесів системи експертного оцінювання можуть розв'язувати такі задачі:

оцінювати тісноту зв'язків між технологічними змінними, вимірюваними як автоматично, так і органолептично;

- вибирати фактори для включення у математичну модель;
- визначати пріоритетність встановлення контрольно-вимірювальної апаратури;
- вибирати керувальні впливи;
- визначати причини аварійних ситуацій;
- передбачати час появи аварії або іншої події;
- визначати черговість усунення наслідків аварій;
- формувати задачі керування;

- вибирати структуру системи автоматизації;

- вибирати технічні засоби автоматизації тощо.

На відміну від відсівальних експериментів, СЕО не потребують проведення дослідів на об'єктах.

Відомо багато різних методів ранжування. Можна проводити анкетне опитування, а можна штучно розігрувати дискусії після яких збирати думки спеціалістів і т. ін. Існує більше двох десятків способів постановки запитань перед спеціалістами і обробки отриманих результатів [23, 24 – 26, 27 – 29, 33 – 35, 36 – 41].

Вважають, що значення факторів не виходитимуть за припустимі межі і не призведуть до розладу процесу. Якщо кількість факторів велика, то при ранжуванні доцільно застосовувати метод дихотомії, що полягає в послідовному поділі сукупності змінних на дві групи. До однієї з них вносять змінні, що впливають на вихідну змінну більше, а до іншої - менше.

Розглянемо детально дві методики роботи експертів у системах експертного оцінювання: одночасне та попарне ранжування.

Одночасне ранжування факторів. При застосуванні цієї методики спеціалістам пропонують ранжувати всі чинники, які включено в анкету, по ступеню їхнього впливу на певний показник. Найважливіший, з точки зору спеціаліста, чинник одержує ранг 1, менш суттєвий - ранг 2 і т.д. Якщо спеціаліст вважає два або більше чинників однаково важливими, він має право поставити їм однакові ранги.

В експериментальній психології встановлено, що ранжування чинників може залежати від порядку, у якому вони подаються фахівцю. Тому в анкетах порядок розташування чинників доцільно зробити випадковим і повідомити про це фахівців перед початком опитування.

Після отримання результатів експертизи варто перевірити гіпотезу про наявність узгодженості у думках спеціалістів. Перевірку виконують за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла (*Maurice George Kendall*), W [24,

26, 30]. Значення цього коефіцієнту знаходяться у діапазоні (1, 0). Чим краща узгодженість думок, тим більший K .

Попарне ранжування факторів. При використанні цієї методики фахівцям пропонують порівнювати чинники попарно для того, щоб визначити у кожній парі найбільш важливий (значущий). Експерта просять заповнити таблицю попарних порівнянь таким чином: якщо фактор i (у рядку) більш значущий ніж фактор j (у стовпці), то у комірці ij треба записати 1, інакше – треба записати 0.

Після того, як всі фахівці заповнять свої таблиці, організатори експертизи створюють підсумкову таблицю. У кожній ij – й комірці останньої записують число, яке є сумою чисел відповідних комірок усіх таблиць фахівців.

Далі підсумовують ранги в кінцевій таблиці окремо по рядках, окремо по стовпцях. Отримані суми рангів i визначають результат. Можна використовувати суми тільки по рядках, або тільки по стовпцях. Визначають обидві суми тільки заради перевірки результату.

Якщо порівнювати суми по рядках, то 1 – е місце отримує той фактор, який набрав найбільшу суму рангів, а якщо порівнювати по стовпцях – найменшу.

Для того, щоб зробити остаточні висновки за результатами ранжування, треба перевірити узгодженість думок експертів.

Узгодженість у думках спеціалістів визначають за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла.

При проведенні опитувань доцільно враховувати компетентність спеціалістів, оскільки вони мають, як правило, різну кваліфікацію. Існують різноманітні способи оцінки компетентності.

У результаті опрацювання даних про експертів, одержують таблиці ранжування, аналогічні тим, що були при ранжуванні факторів. На їх основі перевіряють узгодженість критеріїв компетентності групи експертів і визначають “вагу” думки кожного з них [42 – 45].

Проте всі існуючі системи експертного оцінювання володіють низкою недоліків, а саме:

1. Відсутні засоби для перевірки достовірності даних. Це важливий недолік, що обмежує частково можливості застосування цих методів. Однак системи експертного оцінювання застосовуються, головним чином, в тих випадках, коли в принципі не може бути об'єктивних даних, а провідними мотивами для прийняття рішення є переваги людей. При цьому процедура парних порівнянь для збору даних практично не має гідних альтернатив. Якщо збір даних проведено за допомогою досвідчених експертів і в даних немає істотних протиріч, то якість таких даних визнається задовільною.

2. Робота по підготовці прийняття рішень часто є занадто трудомісткою для однієї людини. Системи експертного оцінювання дають лише спосіб рейтингування альтернатив, але не має внутрішніх засобів для інтерпретації рейтингів, тобто вважається що, знаючи рейтинг можливих рішень, особа, що приймає рішення повинна в залежності від ситуації сама зробити висновок.

3. Усереднення результатів всіх експертів, що зазвичай роблять для отримання узагальнених оцінок, призводить до зміщення середніх значень вагових коефіцієнтів.

4. Критерії якості роботи і ставлення узгодженості часто ґрунтуються на відхиленні від якоїсь статистичної характеристики, наприклад математичного очікування. Як і всі критерії, що мають в основі статистичний характер, ставлення узгодженості є формальним і в деяких випадках призводить до результатів, що важко інтерпретуються. Так, можлива ситуація, коли в результаті опитувань експертів виявляється кілька випадків, коли вагові коефіцієнти різко відрізняються від більшості, а то і носять прямо протипожежний помилковий характер: ті чинники, яким більшість надавали найбільшу значимість, ці експерти оцінювали як менш значущі і навпаки.

5. Думка більшості - не обов'язково правильна; креативне рішення меншості, найефективніші рішення - відкидаються.

6. Аналіз займає багато часу. Виходячи з цього системи експертного оцінювання не підходять для оперативного аналізу.

7. Зростає конформізм експертів - прагнення потрапити до більшості.

8. Можливість маніпуляції експертами із боку організатора.

Виправити ці недоліки покликана розроблена Методика оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання, сутність та алгоритмізація якої наведені нижче.

3.2. Сутність та алгоритмізація методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання

Сутність методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання полягає у отриманні не упередженої оцінки за рахунок використання інструментів математичної статистики та застосування адаптивного показника думки експерта.

Алгоритмізація методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання полягає у послідовному проведенні низки етапів, а саме

Етап 1. Перше застосування методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання

Крок 1.1. Визначається група експертів (їх кількість) – на початковому етапі роботи методики – чим більше, тим краще.

Крок 1.2. Всім експертам розсилається завдання визначити які показники, на їх думку визначають якість перекладу (пропонується розбити завдання на запитання). Кожен експерт вносить додаткову інформацію, яка, на його думку, стосується цього завдання. Організаційна група відбирає найпоширеніші. З'являється загальний опитувальник.

Крок 1.3. Створений при виконанні кроку 1.2. опитувальник знов розсилається експертам. Їх запитують – чи можна додати ще щось; чи достатньо інформації, чи є додаткова інформація щодо завдання? У результаті

отримуються варіанти відповідей із додатковими аспектами та інформацією.

На основі цього складається остаточний опитувальник.

Крок 1.4. Кожним експертом визначаються вагові коефіцієнти для визначених на кроці 1.3. показників оцінки якості перекладу. Зазначені коефіцієнти обчислюються методом їх попарного порівняння. Для цього формується порівняльна матриця A розміром $n \times m$ елементів a_{ij} , де кожен елемент матриці є результатом зваженого експертного порівняння i -го та j -го показника. При цьому, якщо i -й показник вважається експертами вагомішим за j -й, то елемент a_{ij} має дорівнювати 2 (в свою чергу елемент a_{ji} має дорівнювати 0), а у випадку, коли i -й показник вважається менш вагомим ніж j -й, елемент a_{ij} має дорівнювати 0 (a_{ji} має дорівнювати 2). Якщо ж i -й та j -й показники вважаються рівнозначними, то елементи a_{ij} та a_{ji} повинні дорівнювати 1. Елементи головної діагоналі матриці дорівнюють 1.

Таким чином, в результаті порівняння показників одержимо матрицю попарних порівнянь, значення елементів a_{ij} якої відображають суб'єктивний висновок експерту стосовно важливості i -го показника порівняно з j -м у конкретних умовах експертизи.

Приклад результату попарного порівняння показників оцінки якості перекладу з використанням результатів опитування потенційних користувачів перекладу, проведених Курцем у 1989 наводиться в таблиці 1.

Таблиця 1

НУБІП УКРАЇНИ

Порівняння критеріїв експертної оцінки

	Вірна передача змісту оригінального тексту	Логічність та зв'язність тексту перекладу	Правильність термінології	Повнота передачі інформації	Швидкість мови	Дотримання граматичних норм	Хороша вимова (відсутність інтонаційного акценту)	Примесний голос	K_i -ваговий	
Вірна передача змісту оригінального тексту	1	1	2	2	2	2	2	2	14	0,21875
Логічність та зв'язність тексту перекладу	1	1	2	2	2	2	2	2	14	0,21875
Правильність термінології	0	0	1	1	1	1	2	2	8	0,125
Повнота передачі інформації	0	0	1	1	1	1	2	2	8	0,125
Швидкість мови	0	0	1	1	1	1	2	2	8	0,125
Дотримання граматичних норм	0	0	1	1	1	1	2	2	8	0,125
Хороша вимова (відсутність інтонаційного акценту)	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0,03125
Примесний голос	0	0	0	0	0	0	1	1	2	0,03125

Крок 1.5. Для визначення вагових коефіцієнтів K_i , i -го показнику необхідно знайти суму елементів матриці кожного рядка:

$$s_i = \sum_{j=1}^m a_{ij}, \quad i=1, \dots, m, \quad (2)$$

де m – кількість критеріїв. Результати заносяться в таблицю 1.

Крок 1.6. Обчислюється загальна сума елементів матриці S_k :

$$S_k = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^m a_{ij} = \sum_{i=1}^m s_i \quad (3)$$

Крок 1.7. Нормоване значення вагового коефіцієнта K_i i -го показника обчислюється за формулою:

$$K_i = \frac{s_i}{S_k}, \quad i = 1 \dots m. \quad (4)$$

Результати заносяться в таблицю 1.

Крок 1.8. Кожним експертом здійснюється бальне оцінювання кожного з показників якості перекладу, результати якого заносяться в табл. 2. Кількість балів (мінімум 1 бал, максимум 5 балів), присвоєних кожному показнику формується, спираючись на досвід експертів

Крок 1.9. Визначається якість оцінки перекладу кожним експертом шляхом застосування лінійної згортки виду:

$$Q_j = \sum_{i=1}^n K_{ij} B_{ij}, \quad (5)$$

де K_{ij} — ваговий коефіцієнт i -го показника визначений j -тим експертом,

B_{ij} — бальна оцінка i -го показника, виставлена j -тим експертом

j — кількість експертів.

Для наочності в таблиці 2 наведені оцінки девяти експертів. Для спрощення сприйняття прийняті обмеження, що всі експерти визначили однакові вагові коефіцієнти для кожного показника оцінки якості перекладу.

На практиці, в загальному випадку, звичайно ці показники будуть відрізнятися один від одного. В кожній клітинці курсивним шрифтом наведений добуток

$K_{ij} B_{ij}$.

Крок 1.10. Розраховується попередня узагальнена оцінка якості перекладу. Враховуючи, що зазначена величина має дискретний рівномірний розподіл, тобто $P(Q=q_i) = (1/n)$, $i = 1 \dots n$, для її оцінки визначимо математичне очікування скориставшись формулою

$$M[Q] = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i, \quad i = 1 \dots n \quad (6)$$

де n — кількість експертів. Для нашого випадку

$$M[Q] = \frac{3,3125 + 3,03125 + 3,375 + 3,4375 + 2,9375 + 3,84375 + 3,9375 + 4,03125 + 3,4375}{9}$$

НУБІП України

Таблиця 2

Результати оцінювання кожного з показників якості перекладу дев'ятьма експертами

№ з / п	Назва критерію	Ваговий коефіцієнт Кі	Бальна оцінка, Ві								
			1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Вірна передача змісту оригінального тексту	0,21875	4	4	5	4	4	5	4	5	3
			0,875	0,875	1,09375	0,875	0,875	1,09375	0,875	1,09375	0,65625
2	Логічність та зв'язність тексту перекладу	0,21875	3	3	4	4	2	5	5	5	4
			0,65625	0,65625	0,875	0,875	0,4375	1,09375	1,09375	1,09375	0,875
3	Правильність термінології	0,125	3	2	1	2	2	3	4	4	4
			0,375	0,25	0,125	0,25	0,25	0,375	0,5	0,5	0,5
4	Повнота передачі інформації	0,125	3	1	3	3	3	3	3	3	3
			0,375	0,125	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375
5	Швидкість мови	0,125	3	3	1	3	3	1	3	3	2
			0,375	0,375	0,125	0,875	0,375	0,125	0,375	0,375	0,25
6	Дотримання граматичних норм	0,125	3	4	4	3	3	4	4	3	4
			0,375	0,5	0,5	0,375	0,375	0,5	0,5	0,375	0,5
7	Хороша вимова (відсутність іноземного акценту)	0,03125	5	4	4	5	3	5	3	4	4
			0,15625	0,125	0,125	0,15625	0,09375	0,15625	0,09375	0,125	0,125
8	Приємний голос	0,03125	4	4	5	5	5	4	4	3	5
			0,125	0,125	0,15625	0,15625	0,15625	0,125	0,125	0,09375	0,15625
	Q_i		3,3125	3,03125	3,375	3,4375	2,9375	3,84375	3,9375	4,03125	3,4375

Здійснивши підрахунок отримаємо

$$M[Q] = 3,482638888888889$$

(8)

Крок 1.11. Визначаємо дисперсію попередньої узагальненої оцінки якості перекладу у відповідності до формули

$$D(Q) = \frac{\sum_{j=1}^n (Q_j - M[Q])^2}{j}, \quad j = 1 \dots n \quad (9)$$

Для нашого прикладу визначаємо квадрати відхилів узагальнених оцінок якості перекладу кожного з експертів від їх середньої оцінки

Для першого експерта це складе значення

$$(3,3125 - 3,482638888888889)^2 = (-0,170138888888889)^2 = 0,0289472415123457,$$

для другого експерта

$$(3,03125 - 3,482638888888889)^2 = (-0,451388888888889)^2 = 0,203751929012345,$$

для третього експерта

$$(3,375 - 3,482638888888889)^2 = (-0,107638888888889)^2 = 0,01158613040123459,$$

для четвертого експерта

$$(3,4375 - 3,482638888888889)^2 = (-0,045138888888889)^2 = 0,0020375192901234,$$

для п'ятого експерта

$$(2,9375 - 3,482638888888889)^2 = (-0,545138888888889)^2 = 0,2971764081790124,$$

для шостого експерта

$$(3,84375 - 3,482638888888889)^2 = (0,361111111111111)^2 = 0,1304012345679011,$$

для сьомого експерта

$$(3,9375 - 3,482638888888889)^2 = (0,454861111111111)^2 = 0,20689863040123446,$$

для восьмого експерта

$$(4,03125 - 3,482638888888889)^2 = (0,548611111111111)^2 = 0,3009741512345677,$$

та для дев'ятого експерта

$$(3,4375 - 3,482638888888889)^2 = (-0,045138888888889)^2 = 0,0020375192901234,$$

відповідно.

Виходячи з цього

$$D(Q) = \sqrt{\frac{\sum_{j=1}^n (Q_j - M[Q])^2}{n}} = \sqrt{\frac{(0,0289472415123457 + 0,203751929012345 + 0,01158613040123459) + (0,0020375192901234 + 0,2971764081790124 + 0,1304012345679011 + 0,20689863040123446)}{9} + \frac{(0,3009741512345677 + 0,0020375192901234)}{9}} = 0,1315345293209875277777777777778$$

Крок 1.12. Визначаємо довірний інтервал оцінок від мінімального значення

$$I_{min} = M[Q] - D(Q) = 3,482638888888889 - 0,13153452932098752 = 3,35110435$$

до максимального

$$I_{max} = M[Q] + D(Q) = 3,482638888888889 + 0,13153452932098752 = 3,6141734$$

Аналізуючи дані, наведені в таблиці 2, можна зробити висновок, що лише оцінки 3, 4 та 9 експертів потраплять в зазначений інтервал. Інші експерти надали оцінку, ступінь довіри до якої викликає сумніви.

Крок 1.13. Визначаємо остаточну узагальнену оцінку якості перекладу як

$$M[Q_{ocn}] = \frac{1}{b} \sum_{i=1}^b x_i, \quad i = 1, \dots, b \quad (10)$$

де b – кількість експертів, оцінки яких потрапили до довірчого інтервалу.

Для нашого випадку

$$M[Q_{ocn}] = \frac{3,375 + 3,4375 + 3,4375}{3} = 3,42 \quad (11)$$

Використання зазначеного підходу дає можливість невілювати вплив експертів з сумнівним ступенем довіри на загальну оцінку якості перекладу.

Для порівняння для нашого випадку попередня оцінка складала значення

$$M[Q] = 3,482638888888889$$

Етап 2. Друге та подальше застосування методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання

Крок 2.1. Визначається коефіцієнт відхилення для кожного з експертів.

Зазначений показник розраховується згідно виразу

$$k_j = \frac{\sum_{v=1}^n (O_{jv} - MO_{ocm,j})^2}{v}, \quad v = 1 \dots n \quad (12)$$

де j – кількість експертів;

v – кількість участі експерта при використанні методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання

Для нашого випадку після проведення першого етапу коефіцієнт

відхилення для першого експерту складе значення

$$k_1 = \frac{(3,3125 - 3,42)^2}{1} = \frac{(-0,1075)^2}{1} = 0,01155625$$

для другого експерта

$$(3,03125 - 3,42)^2 = (-0,38875)^2 = 0,1511265625,$$

для третього експерта

$$(3,375 - 3,42)^2 = (-0,045)^2 = 0,002025,$$

для четвертого експерта

$$(3,4375 - 3,42)^2 = (0,0175)^2 = 0,00030625,$$

для п'ятого експерта

$$(2,9375 - 3,42)^2 = (-0,4825)^2 = 0,23280625,$$

для шостого експерта

$$(3,84375 - 3,42)^2 = (0,42375)^2 = 0,1795640625,$$

для сьомого експерта

$$(3,9375 - 3,42)^2 = (0,5175)^2 = 0,26780625,$$

для восьмого експерта

$$(4,03125 - 3,42)^2 = (0,61125)^2 = 0,3736265625,$$

та для дев'ятого експерта

$$(3,4375 - 3,42)^2 = (0,0175)^2 = 0,00030625,$$

відповідно.

Крок 2.2. Здійснюється повторне виконання кроків 1.1 – 1.9. Після виконання зазначених кроків отримаємо нові значення вагових коефіцієнтів,

що будуть визначатися кожним експертом, їх оцінки у відповідності до вибраних критеріїв оцінки якості перекладу та узагальнені оцінки, що будуть виставлені кожним експертом. Для наочності приймемо, що на другому етапі експерти визначили критерії, виставили вагові коефіцієнти, внаслідок чого були отримані оцінки якості перекладу, що наведені в табл. 3

Таблиця 3
Результати оцінювання кожного з показників якості перекладу дев'ятьма експертами

	Бальна оцінка, Ві								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
$\bar{v}_i$	3,38	4,673	4,25	4,3	3,2	4,34	3,9375	4,03125	4,1

Крок 2.3. Обчислюється загальна сума коефіцієнтів відхилення експертів

$$K = \sum_{j=1}^n k_j \quad (13)$$

Для нашого вигалку

$$K = 0,01155625 + 0,1511265625 + 0,002025 + 0,00030625 + 0,23280625 + 0,1795640625 + 0,26780625 + 0,3736265625 + 0,00030625 = 1,2191234375$$

Крок 2.4 Нормоване значення вагового коефіцієнта відхилення K_j для j -того експерта обчислюється за формулою:

$$K_j = \frac{k_j}{K}, \quad j = 1, \dots, n. \quad (14)$$

Результати заносяться в таблицю 4

Таблиця 4

Нормовані значення вагових коефіцієнта відхилю

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
K_j	0,0094791468	0,123963298	0,001665145	0,0002512051	0,191	0,14729	0,2197	0,3064	0,0002512051

Крок 2.5. Визначається коефіцієнт довіри експерту у відповідності до виразу

$$l_j = 1 - K_j, \quad j = 1 \dots n \quad (15)$$

Результати обчислень заносяться в табл..5.

Таблиця 5

Коефіцієнт довіри експерту

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
l_j	0,9905208532	0,876036702	0,998334855	0,9997487949	0,809	0,85271	0,7803	0,6936	0,9997487949

Крок 2.6.. Обчислюється загальна сума Коефіцієнту довіри експерту

$$L = \sum_{j=1}^n L_j. \quad (16)$$

Для нашого випадку

$$L = 0,9905208532 + 0,876036702 + 0,998334855 + 0,9997487949 + 0,809 + 0,85271 + 0,7803 + 0,6936 + 0,9997487949 = 8$$

Крок 2.7 Нормоване значення ваги думки експерту K_j для j -того експерта обчислюється за формулою:

$$L_j = \frac{l_j}{L}, \quad j = 1 \dots n. \quad (17)$$

Результати обчислень заносяться в табл..6.

Таблиця 6

		Вага думки експерту								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
l_j		0,12381510665	0,1095046	0,124791857	0,1249686	0,101125	0,10658875	0,0975375	0,0867	0,1249686

Крок 2.8. Розраховується попередня узагальнена оцінка якості перекладу з використанням значень оцінок, наведених в табл. 2, та ваги думки експертів, наведеної в табл. 6 згідно виразу

$$M[Q] = \sum_{j=1}^n Q_j l_j, \quad j = 1..n \quad (18)$$

де n – кількість експертів. Для нашого випадку

$$\begin{aligned} M[Q] &= \sum_{j=1}^n Q_j l_j = 0,12381510665 \times 3,38 + 0,1095046 \times 4,673 + 0,124791857 \times 4,25 + \\ &+ 0,1249686 \times 4,3 + 0,101125 \times 3,2 + 0,10658875 \times 4,34 + 0,0975375 \times 6,9375 + \\ &+ 0,0867 \times 4,03125 + 0,1249686 \times 4,1 = 0,418495060477 + 0,5117149958 + 0,53036539225 + \\ &+ 0,53736498 + 0,3236 + 0,462595175 + 0,3840539625 + 0,349509375 + \\ &+ 0,51237126 = 4,030070144777 \end{aligned}$$

Крок 2.9. Визначаємо дисперсію попередньої узагальненої оцінки якості перекладу у відповідності до формули (9)

При цьому отримаємо квадрати відхилів оцінок якості перекладу кожного з експертів від їх середньої оцінки

для першого експерта

$$(3,38 - 4,030070144777)^2 = (-0,650070144777)^2 = 0,4225911931303897,$$

для другого експерта

$$(4,673 - 4,030070144777)^2 = (0,642929855223)^2 = 0,4133587987370677,$$

для третього експерта

$$(4,25 - 4,030070144777)^2 = (0,219929855223)^2 = 0,0483691412184097,$$

для четвертого експерта

$$(4,3 - 4,030070144777)^2 = (0,269929855223)^2 = 0,0728621267407097,$$

для п'ятого експерта

$$(3,2 - 4,030070144777)^2 = (-0,830070144777)^2 = 0,6890164452501097,$$

для шостого експерта

$$(4,34 - 4,030070144777)^2 = (0,309929855223)^2 = 0,0960565151585497,$$

для сьомого експерта

$$(3,9375 - 4,030070144777)^2 = (-0,092570144777)^2 = 0,0085692317040347,$$

для восьмого експерта

$$(4,03125 - 4,030070144777)^2 = (0,001179855223)^2 = 0,00000139205834724038,$$

та для дев'ятого експерта

$$(4,1 - 4,030070144777)^2 = (0,069929855223)^2 = 0,0048901846515097,$$

відповідно.

Виходячи з цього

$$D(Q) = 1,755715028649128 / 9 = 0,1950794476276809$$

Крок 2.10. Визначаємо довірчий інтервал оцінок від мінімального значення

$$I_{min} = M[Q] - D(Q) = 4,030070144777 - 0,1950794476276809 = 3,8349906971493$$

до максимального

$$I_{max} = M[Q] + D(Q) = 4,030070144777 + 0,1950794476276809 = 4,225149592404$$

В даному випадку лише 7, 8 та 9 експерти попадають в довірчий інтервал.

Крок 2.11. Визначаємо остаточної узагальнену оцінку якості перекладу згідно виразу (10)

$$M[Q_{ост}] = \frac{3,9375 + 4,03125 + 4,1}{3} = 4,022916666666667$$

Крок 2.12. Визначається скорегований коефіцієнт відхилення для кожного з експертів згідно виразу (12)

Для даного випадку після проведення другого етапу коефіцієнт відхилення для першого експерта складе значення

$$[(3,38 - 4,022916666666667)^2 + 0,01155625] / 2 = 0,2124490451388891$$

для другого експерта

$$[(4,673 - 4,022916666666667)^2 + 0,1511365625] / 2 = 0,2868674513888881$$

для третього експерта

$$[(4,25 - 4,022916666666667)^2 + 0,002025] / 2 = 0,0267959201388888$$

для четвертого експерта

$$[(4,3 - 4,022916666666667)^2 + 0,00030625] / 2 = 0,0385407118055555$$

для п'ятого експерта

$$[(3,2 - 4,022916666666667)^2 + 0,23280625] / 2 = 0,4549990451388892$$

для шостого експерта

$$[(4,34 - 4,022916666666667)^2 + 0,1795640625] / 2 = 0,1400529513888888$$

для сьомого експерта

$$[(3,9375 - 4,022916666666667)^2 + 0,26780625] / 2 = 0,1375511284722223$$

для восьмого експерта

$$[(4,03125 - 4,022916666666667)^2 + 0,3736265625] / 2 = 0,1868480034722$$

та для дев'ятого експерта

$$[(4,1 - 4,022916666666667)^2 + 0,00030625] / 2 = 0,0031240451388889$$

відповідно.

З метою порівняння в табл. 7 наведені значення коефіцієнт відхилення для кожного з експертів при першому та другому використанні методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання.

Аналізуючи дані, наведені в табл. 7 можна зробити висновок, що коефіцієнт відхилення змінився для кожного з експертів, причому деякі зміни (наприклад для експертів 5 та 7) є суттєвими. Таким чином можна

стверджувати, що коефіцієнт відхилення є адаптивним до відповідей експертів, що робить кінцеву оцінку якості перекладу достатньо об'єктивною.

Таблиця 7

Коефіцієнт відхилення для кожного з експертів при першому та другому використанні методики оцінювання якості перекладу

	Коефіцієнт відхилення								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
k_1	0,0115	0,1511	0,0020	0,0003	0,2328	0,1795	0,2678	0,3736	0,0003
k_2	0,2124	0,2868	0,0267	0,0385	0,4549	0,1400	0,1375	0,1868	0,0031

Крок 2.13. Повторюється виконання Етапу 2 для оцінки якості наступного перекладу.

У випадку, коли до групи експертів долучається новий експерт при проведенні першої експертизи значення коефіцієнту довіри зазначеному експерту дорівнює 1.

Висновки

В результаті проведених досліджень була розроблена Методика оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання, яка є універсальним інструментом для оцінок як усного так і письмового і машинного перекладу. До переваг її використання слід віднести:

1. Використання математичного очікування в якості критерію оцінки якості перекладу надає більш якісний результат у порівнянні з існуючими підходами. Так, при використанні медіани (наприклад при застосуванні методу Делфі), в якості оцінки якості перекладу думки інших експертів фактично нівелюються, а значення оцінки співпадає з оцінкою лише одного експерту

(коли кількість експертів непарна), або є середнім значенням між оцінками лише двох експертів (коли кількість експертів парна)

2. Використання в інших методах квантильно відсікає фактично половину діапазону оцінок, в той час як використання дисперсії для створення довірчого інтервалу, враховуючи, що оцінки експертів мають дискретний рівномірний розподіл, як свідчить теорія ймовірностей та математична статистика, є більш прийнятним, тобто викликає більшу довіру.

3. Використання в методиці базового принципу, що кілька незалежних експертів непов'язані між собою, а навіть можуть не знати один про одного, краще оцінює і передбачає результат, ніж структурована група (колектив) особистостей.

4. Заочність методики дозволяє уникнути відкритих зіткнень між носіями протилежних позицій, тому що виключає безпосередній контакт експертів між собою і, отже, груповий вплив, що виникає при спільній роботі і полягає в пристосуванні до думки більшості, дає можливість проводити екстериторіальне опитування, не збираючи експертів в одному місці.

5. Анонімність методики запобігає домінуванню авторитету, особистості або репутації одних учасників над іншими в процесі, зводить до мінімуму «ефект партії, що перемогла» або «ефект ореолу», дозволяє вільне вираження думок, звільняє учасників певною мірою від їх особистих упереджень.

6. Застосування довірчого інтервалу дозволяє відфільтрувати те, що викликає сумнів (не має довіри). Це також дозволяє уникнути негативних наслідків очних групових дискусій та вирішує звичайні проблеми групової динаміки.

7. Використання анонімності опитування запобігає нав'язуванню експертам інших думок та упереджень.

8. Використання в якості показника оцінки якості перекладу математичного очікування запобігає нехтуванню іншими точками зору.

9. Використання адаптивної ваги думки експерта дає змогу визначити ступінь близькості думок експерта до об'єктивної дійсності. На практиці застосування зазначеної оцінки може використовуватися для створення портфоліо експерта (чим менший коефіцієнт відхилення тим кращий експерт). Такий підхід дасть можливість обирати експертів, довіра до думок яких є найбільшою. При цьому, оскільки при оцінці ступеню довіри повністю виключається людський фактор, а вага думки експерту буде враховувати всі його відповіді, то з метою підвищення свого статусу експерти будуть намагатися надавати якомога обґрунтованіші відповіді. Оскільки думки інших експертів вони знати не будуть (через застосування анонімності опитування), спроба якимось чином прорахувати можливість потрапляння в довірчий інтервал фактично виключається.

10. Відсутність впливу на думки експертів з боку організаторів дослідження викликає довіру до кінцевого результату з боку того, хто саме робив переклад, тобто перекладача.

До недоліків методики слід віднести:

1. Аналіз перекладу (оцінка експертами та обробка результатів) потребує багато часу. Мінімум на кожен етап – доба. Таким чином застосування даної методики не підходить для оперативного аналізу.

2. Зростає конформізм експертів – прагнення потрапити до довірчого інтервалу.

4. Час проведення методики залежить від засобів комунікації експертів.

ВИСНОВКИ

В рамках дипломного дослідження було розглянуто основні методи оцінювання якості перекладу та систематизовано інформація про стандарти перекладацької діяльності для оцінки якості перекладу. Було виявлено, що перекладацька наука потребує встановлення єдиних критеріїв для оцінки якості перекладу та запровадження стандартів якості, оскільки це сприяє збільшенню рівня якості перекладу.

Було поглиблено вивчено поняття стандарту якості у перекладі, систематизовано інформацію про існуючі стандарти якості. Були визначені та описані функції стандартів перекладацької діяльності.

Розроблена Методика оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання яка є адаптивною та може служити надбудовою для інших методів, покликаних вирішувати погано формалізовані задачі, де більш адекватно підходять людський досвід і інтуїція, ніж складні математичні розрахунки.

Схема застосування розробленої Методики оцінювання якості перекладу з використанням систем експертного оцінювання абсолютно не залежить від сфери діяльності, в якій приймається рішення. Тому вона є універсальною, її застосування дозволяє організувати систему підтримки прийняття рішень.

На закінчення варто відзначити, що оцінка якості перекладу – актуальна проблема, яка потребує вирішення. Необхідно створити систему для ефективного оцінювання якості перекладу, що допоможе підвищити якість перекладацьких послуг.

Розроблена методика безперечно робить внесок у розвиток стандартизації перекладу, а система оцінки тексту перекладу сприяє її об'єктивній оцінці.

Таким чином, в ході цього дослідження була досягнута основна мета – вивчення особливостей стандартизації та систем експертного оцінювання

перекладу, розроблена методика оцінки якості перекладу, застосування якої підвищить ефективність підготовки перекладачів у ВНЗ. Досягнення даної мети стало можливим завдяки послідовній реалізації всіх поставлених завдань.

Проведене дослідження буде корисне студентам ВНЗ, які навчаються з лінгвістичних спеціальностей.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.
2. Ламанова, В. Как превратить посетителя в покупателя. Настольная книга директора магазина [Текст] / В. Ламанова. – М.: Изд-во «Альпина Паблишер», 2018. – 239 с.
3. Петрова, О. В. Существуют ли универсальные критерии оценки качества перевода? [Электронный ресурс] / О. В. Петрова. – URL: www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2009/02/2009-02-26.pdf
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: Ок. 65 000 слов и фразеологических выражений / С.И. Ожегов; под ред. проф. Л.И. Скворцова. – М.: ООО «Издательство Оникс»: ООО «Издательство «Мир и Образование», 2008. – 638 с.
5. *The DIN 2345 standard* URL: <http://www.fask.unimainz.de/user/kiraly/English/gruppe5/dinnorm.html>
6. Павлова, А. В. Оценка качества перевода [Электронный ресурс] / А. В. Павлова. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-kachestva-perevoda>.
7. *ISO 17100:2015(en) Translation services – Requirements for translation services.* – URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:17100:ed-1:v1:en>
8. Сдобников В. В. К уточнению понятия «адекватность перевода» / В. В. Сдобников // Культура как текст : сб. науч. статей. — М. : ИЯ РАН; Смоленск : СГУ, 2008. — Вып. VIII.
9. Семко С. А. Проблемы общей теории перевода / С. А. Семко [и др]. — Таллинн : Валгус, 1988.
10. Цвиллинг М. Я. О некоторых модификациях коммуникативного подхода к понятию перевода / М. Я. Цвиллинг // Информационно-коммуникативные аспекты перевода : межвуз. сб. науч. трудов. — Н. Новгород, 1991.

11. Швейцер А. Д. Эквивалентность и адекватность перевода / А. Д. Швейцер // Тетради переводчика : научно-теоретический сборник / под ред. С. Ф. Гончаренко. — М. : Высш. шк., 1989. — Вып. 23.

12. Алексеев С. А. Передача структуры образов художественного текста в переводе (на материале англо-русских переводов) : дис. ... канд. филол. наук / С. А. Алексеев. — М., 2009.

13. Кэтфорд, Дж. К. Лингвистическая теория перевода. Об одном аспекте прикладной лингвистики [Текст] / Дж. К. Кэтфорд. — М.: Изд-во «Либроком», 2009. — 208 с.

14. Lindquist, P. Technologies, discourse analysis, and spoken word: the MRC approach: an empirical approach to interpreter performance evaluation and pedagogy / P. Lindquist // Meta. - 2005. — № 50 (4).

15. The DIN 2345 standard — URL: <http://www.fask.unimainz.de/user/kiraly/English/gruppe5/dinnorm.html>

16. Гильмуллина, Е. А. Оценка качества перевода: квантитативно-системный подход [Текст] : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Гильмуллина Евгения Андреевна. — Санкт-Петербург, 2016. — 383 с.

17. ISO 17100:2015(en) Translation services — Requirements for translation services — URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:17100:en>

18. Кэтфорд, Дж. К. Лингвистическая теория перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике [Текст] / Дж. К. Кэтфорд. — М.: Изд-во Международные отношения, 1978. — 198 с.

19. Chemezov Y., Gural S. Analysis of Efficiency of Translation Quality Assurance Tools // Procedia - Social and Behavioral Sciences. — 2014 — Vol. 154. — P. 360–363

20. Чемезов, Я. Р. Применение Индекса TQI для повышения качества перевода [Электронный ресурс] / Я. Р. Чемезов // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primeneniye-indeksa-tqi-dlya-povysheniya-kachestva-perevoda>

21. Павлова, А. В. Оценка качества перевода [Электронный ресурс] / А. В. Павлова. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-kachestva-perevoda>

22. Інтелектуальні системи управління: Курс лекцій до теми «Системи експертного оцінювання» розділу «Основи штучного інтелекту» кредитного модуля «Інтелектуальні системи управління» для студ. спец. 151

«Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / Уклад.: П. Д. Ярошук. – К.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – 40 с.

23. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий. – М.: Радио и связь, 1993. – 320 с.

24. Литвак Б.Г. Экспертные технологии в управлении. – М.: Дело, 2004. – 400 с.

25. Галян І.М. Психодіагностика: Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2009. – 464с.

26. Грабовецький Б.Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання: монографія. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 171 с

27. Панкова Л.А., Петровский А.М., Шнейдерман М.В. Организация экспертиз и анализ экспертной информации. – М.: Наука, 1984. – 120 с.

28. Китаев Н.Н. Групповые экспертные оценки. – М.: Знание, 1975. – 64с.

29. Архипов А.Е., Архипова С.А., Носок С.А. Применение кластерного анализа для структурирования данных экспертного опроса // Адаптивні системи автоматичного управління: Межвідом науково-техн. зб. –

Дніпропетровськ: Системні технології, 2003. – Вип.6(26). – С.55-61.

30. Литвак Б.Г. Экспертная информация: Методы получения и анализа. – М.: Радио и связь, 1982. – 184с.

31. Гаврилова Т.А., Хорошевский В.Ф. Базы знаний интеллектуальных систем: Учебник. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.

32. Гаврилова Т.А., Червинская К.Р. Извлечение и структурирование знаний для экспертных систем. – М.: Радио и связь, 1992. – 300 с.

33. Приобретение знаний / Под ред. Оеуга С., Сажки, Ю. – М.: Мир, 1990. – 304 с.

34. Фролов В.Н., Львович Я.Е., Меткин Н.П. Автоматизированное проектирование технологических процессов и систем производства РЭС – М.: Высш. шк., 1991. – 463 с.

35. Сидельников Ю.В. Технология экспертного прогнозирования: Учебн. пособие. – М.: Доброе слово, 2005. – 284 с.

36. Архипов А.Е., Архипова С.А. Математичне моделювання соціальних систем і процесів // Навч.-метод. посіб. – К.: ІВЦ "Видавництво "Політехніка", 2002. – 60с.

37. Еремеев А.П. Экспертные модели и методы принятия решений. – М.: МЭИ, 1995. – 112 с.

38. Бешелев С. Д., Гурвич Ф.Г. Математико-статистические методы экспертных оценок. – М.: Статистика, 1980. – 263 с.

39. Дэйвисон М. Многомерное шкалирование: Методы наглядного представления данных. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 254 с.

40. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. – М.: Прогресс, 1976. – 496 с.

41. Статистические методы анализа экспертных оценок: Сб. статей. Т. 29: Ученые записки по статистике [Текст] / Науч. ред. Ю. Н. Тюрин, А. А. Френкель. – М.: Наука, 1977. – 385 с. – Библиогр.: в конце ст. – 2350 экз.

42. Архипов А.Е., Архипова С.А., Носок С.А. Модели компетентности эксперта // Міжнародна наукова конференція Інтелектуальні системи прийняття рішень та прикладні аспекти інформаційних технологій (ISMIT 2006), м. Євпаторія, 15-19 травня 2006р., том 1. – С. 22-25.

43. Архипов А.Е., Архипова С.А., Носок С.А. О построении модели компетентности эксперта // Системні технології. Системи управління, контролю та технічної діагностики: Збір. наук. праць. – 2006. Вип.8. – С. 22-25.

44. Архипов О.Є., Архипова С.А. Оцінювання якості роботи експертів за даними багатоб'єктної експертизи // Захист інформації. – 2011. – №4 (53), с.45 – 54.

45. Дубровский С.А. Определение компетентности экспертов в методе парных сравнений. — В кн.: Экспертные оценки. М.: Науч. Совет по пробл. «Кибернетика», 1979, С. 157-162.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України